

ABIÉTA

— Írja a következőket: „hatos számú sír. Hatvankilenc centiméter mélyen, hetvennégy centiméter hosszú gyermekcsontváz. Irányítása dél-délnyugat—észak-északkelet. Mellékletként a nyakban két lapos borostyángyöngy között egy kilenc milliméter magas bronz hengerecske, bronzhuzalból készült füllel.”

— Leírtam — mondta Klára.

—Jegyezze az adatokat: „három-négy éves gyermek hiányos agykoponyája. Az alapi, valamint az arckoponya csaknem teljesen hiányzik. Sérülése: homlokán a bal homlokdudortól rézsútosan felfelé öt centiméter hosszú, egyenes vonalú, éles fegyvertől származó vágott seb vonul. A vágás valószínűleg az agyvelőt is megsértette és a homlokcsontot a jobb szemgödör felett megrepesztette. A sebszél patinájából kiderül, hogy a sérülés valószínűleg életében kapott halálos seb lehetett.”

— Föltűnő ilyen kisgyermek koponyáján ekkora sebzés.

—Az arc és a koponyaalap roncsolását közvetlenül a halál beállta után követhették el. De nincs kizárva, hogy az is háborús sérülés. Mindenesetre, a vágási felületen gyulladásnak vagy csontképződésnek a legkisebb nyoma sem látható. Ezt az utóbbi mondatot szó szerint vegye be a leírásba.

— Újabb csontok! — kiáltotta az egyik munkás.

—Másszon föl a gödörből. Adja ide az ásóját. Meghúzzom a határt. Ettől a vonaltól a Fehér-tó felé haladva végezzék az ásatást.

— Rögtön dél, nem ebédelünk?

A régész az órájára pillantott.

— Négy perc múlva lesz tizenkét óra. Addig nem hagyjuk abba a munkát!

A távoli faluból harangszó ékezett. A pusztában messzire elhallatszott. Az emberek letették a szerszámaikat és félrevonultak. Kibontották az elemóziás kendőt és falatoztak. Magas fiatalember, alig múlhatott tizenhét éves, elhúzódott a többiektől és a gyermek csontvázát nézte.

— Miért nem eszel? — kérdezte az idős Tari Mihály.

— Nem esik jól.

— De finnyás vagy! Nézed a csontokat? Nem csoda, hogy fölfordul a gyomrod.

— Nincs már rajtuk semmi undorító. Elgondolkoztam.

— Miről?

— Mi is járhattunk volna így, mint ez a kisgyerek.

— Szerencse kérdése az egész.

—Mégértem egy világégést, pedig még nem ismerem a világot. Ez a kis emberke meg az életéből sem sokat sejtethetett. Meghalt anélkül, hogy valaki is emlékezne rá.

— Ne bölcselkedjen itt! — szólt a régész. — Használja ki az evés és pihenés idejét. Ne akkor lógjon, ha dolgozni kell. Különben, mit ért maga ehhez?

A fiatalember visszatért a többiekhez. Mihály korholni kezdte:

— Minek avatkozol az okosok dolgába!

—Különösnek tartok valamit — válaszolta a fiatal. — Magyarázza meg Miska bátyám, helyesnek tartja, amit művelünk? Valaha itt temető lehetett, fájdalma, borzalma, kegyelet helye. Most földüljük a sírokat.Közömbösen beszélgetünk, viccelődünk.Ha ránk érik, arrébb se megyünk, csak elfordulunk és dolgunkat végezzük. Amit teszünk, kegyeletsértés, hiszen ezek a csontok valaha mégis emberek voltak.

— A tudomány szerint bizonyosan rendjén van a dolog. Erről ne is vitatkozzunk. Ami a kegyeletet illeti, az első világháborúban az olasz fronton harcoltam. Az egyik ütközetből alig tértünk vissza néhányan. Több ezren estek el. Mivel lehetetlen volt az eltemetésük, a halottakat egy barlangba hordták össze. Leszórták oltott mésszel, azután földdel. Ma nagy

halom, gúlába rakott csont jelzi nyugvóhelyüket. Sokan megnézik ezt a különös látványosságot. Idegenforgalmi érdekesség. Az emberek egy részét vonzza a szörnyűség és az iszonyodás, pedig testvéreink, barátaink hunytak itt el, akikre még mindig emlékezünk. Az éhes farkascsoportokban ősi törvény, hogy aki fölbukik, a többiek rárohannak és fölfalják. Az élet sohasem az elbukóknak kedvez. Azoké az igazság, akik győznek és tovább élnek. A természet és az emberségesség nincs összehangolva.

— A kegyetleneké a jövő?

— Ha ezek a csontok megszólalnának, ugyanezt mondanák. A háborúk azért jönnek létre, hogy letiporjuk egymást.

— Kezdjük, emberek! — szólt a régész. — Egy óra.

A munkások visszacsomagolták a maradék ételt és dolguk után láttak. Késő délutánra járt az idő, amikor elérték az újabb sírokat. Az embereknek csak a felső testüklátszott ki a gödörből. Ezek a lidércesen mozgó, hajlongó árnyak a szürkület homályában úgy tűntek messziről, mintha a síri világ kelt volna életre, és a megelevenedett szellemhad kukucskálna ki a föld alól. Arra már nem maradt idő, hogy az előkerülő újabb csontokat kibontsák.

— Sajnálám, ha valaki megbolygatná munkánkat reggelig — mondta a régész. — Nagyon közel esik ide a tanya.

— Nem jár erre a kutya se! — válaszolta Mihály. — Különböznél sem kell ilyesmi senkinek.

— Ha megengedi, én szívesen itt maradok vigyázni — szólt a fiatalember. — Van pokrócom, le tudok feküdni. A város nagyon messze esik. Mire hazaérek, fordulhatok vissza.

— Ne engedjen senkit a föltárás területére.

Az emberek csakhamar eltávoztak. Sándor egyedül maradt. Meleg, nyári éjszaka volt. A hold későn kelt, a csillagok őrző szemként világítottak. A pusztá elcsöndesült. A fiatalember leballagott a Fehér-tó partjára. A víz álmosan, nesztelenül pihent medrében. Sötét, alvadt vér színt öltött, csak a sziklától kivert part derengett fehéren.

Sándor beburkolódzott a pokrócába és lefeküdt. A nád néha összesűgött, mintha évezredekkel korábbi történeletről regélne, és ez a muzsika mély álomba merítette.

*

A nap vörös sugárdárdája átütötte az éjszakai ég sötét bőrét. A seb fölrepedt. A mélyből előtörő aranyvér szétfolyt és világosságot öntött a tájra. Abiéta elsőnek érkezett a tó széléhez. A lába kegyetlenül tüzelt. Egész éjszaka a vízben állt a tó közepén, a felszínalatt húzódo sekély földpadkán, és a bőrét kimarta a só.

Akik megmenekültek a faluból, mind itt rejtőztek valahol a nádasban, de nem mert nekik kiáltani. Nem tudhatta, hogy az ellenséges csapat hol táborozik. Szerencsére a nád még zöldellt, és a dákok nem gyűjthették rájuk. Az idegen harcosok sohasem merészkedtek utánuk. Éjszaka többször is érezte a füst szagát. Valami égett a parton.

Gyermekére gondolt, aki elszakadt tőle és összeszorult a szíve. Kiáltani akart, de az óvatosság ősi kényszere lezárta ajkát.

„Talán valakihez hozzászegődött, vagy az egyik törzsbeli rátalált és magával vitte? — gondolta az asszony. — Lehet, hogy ő is itt lapul valahol.”

Hallgatózott. A tó még csöndesen pihent. Néha vadkacsák szálltak föl, vagy tükrére zavartalanul sirályok ereszkedtek. A falu felől sem érkezett nesz.

„Kiderülhet, hogy még az éjszaka elvonult a dákok csapat. Rajtunk ütöttek és továbbálltak” — vélekedett Abiéta.

Óvatosan széthúzta maga előtt a nádat és kikémlelt. Először a törzsi házat, az egyetlen nagy faépítmény romokban heverő maradványait pillantotta meg. Üszkös gerendái közül világoskék füsterecskék kígyóztak föl a kora hajnali levegőben. A rom mögött a falu kúp alakú, tapasztott kunyhói többnyire épen álltak. Ezekkel nem tudtak mit kezdeni. Némelyikbe

belevágták a buzogányaikat és baltáikat, de csak a vastag sárréteg hullt le róluk. A viskókat még fölgyújtani sem lehetett, de a bejárati nyílásokról letépték a gyékényfüggönyt.

„Ismét kifosztották valamennyit — gondolta Abiéta. — Most kezdetünk újra mindent.”

Várt még rövid ideig. A falu felől semmi mozgást sem észlelt és kilopakodott a partra. Szablyáját maga előtt, harcra készen tartotta. Előbb halk léptekkel a tó szélén osont végig, majd a pusztában a nyomokat figyelte. A sziktól kivirágzott, porló, fehér földön megpillantotta a lovak összekeveredett lábnyomait. A csapat még az éjszaka visszavonult.

Öblös torokhangon törzsének hívójeleit kiáltotta, mire mindenfelől megzizzent a nádas, és sietős csörtetés hallatszott. Abiéta a kunyhójába igyekezett. A döngölt földpadlót borító háncsot szeletekre vágták. Az őrlőkövet kettétörték. A cserépedényeket összetaposták. Az asszony most minderre ügyet sem vetett. Sorra járta a viskókat. Mindegyikbe bekukkantott és mindenhol ugyanaz a látvány fogadta. Fiát szólígtatta, de hívására senki sem felelt. Olyan volt az agya és a szíve, mint forrongó üstben a bugyogó víz, amikor sisteregve kifut az alatta égő fára.

Az első halottat a törzsi ház romjai között pillantotta meg. A füstölgő hamu alól elüszkösödött kéz nyúlt ki, marcangolásba merevedett ujjakkal, mintha a közelgő halált igyekezett volna megszorítani.

A szemégtödörben rátalált azokra, akiket álmukban vagy menekülés közben lepett meg a sereg. Megcsonkítva, meggyalázva dobálták őket össze. A nádasból előkerülő emberek körülfogták Abiétát, és a gyalázatos tömegsirt. Néhány öregasszony jajveszékelní kezdett, de Trisson, a törzsfő, nyugalmat parancsolt. A csöndben csak szipogásuk hallatszott. A tetemetek sorban kiterítették a földön.

— Nem látták a fiamat? — törte meg váratlanul a hallgatást Abiéta. — Nem vitte valaki magával a nádasba?

Az emberek kutatni kezdték egymást, de a kisfiúról senki sem tudott.

— Talán ezután érkezik. Még nincs itt mindenki.

— Kik hiányoznak? — kérdezte Partiskon, a sámán.

Sorolni kezdték a neveket.

— A romok alatt is láttam embereket — mondta Trisson.

Néhányan igyekeztek az üszkös gerendák közül kihúzni a halottakat. Szomszédok, rokonok, családtagok tetemeit gyűjtötték össze. Egy harcosnak széthasították a fejét. A kard a vállánál állt meg. Amott fegyveres asszony, egy amazon hasát vágták föl. Minden újabb tetem láttán fölmordultak az emberek, és a család tagjai fájdalmasan ereszkedtek a meggyötört, meggyalázott testek fölé. Szörnyű volt így látni ezt a megtört, harcias népet.

A sámán ismét számba vette a kis falu népét. A rokonok közül sorra előkerültek azok is, akiket az élők között sejtettek. Mindenkinek jutott fájdalom, csak Abiéta nem találta a fiát.

— Elhajtották rabszolgának — vélekedett egy öregasszony.

— Még olyan kicsi volt, alig tanult meg beszélni — mondta Abiéta.

— A dákok éjszaka nem visznek magukkal nyivákoló gyereket — szólalt meg a sámán.

— Keressétek! — adta ki a parancsot Trisson, majd kiválasztotta az öröket, akik rögtön elindultak őrhelyeik felé.

Az emberek egyik része szétszéledt. Abiéta fiát kutatta. Kapkodó sietséggel járta végig újra, meg újra a kifosztott kunyhókat. Belől reszketett és elszorult a melle, levegőt is alig kapott. Rendre részt vett a csatákban, a többi nővel együtt. Szablyát forgatott és lándzsát vetett. Napszámra lovagolt a férfiak között, zsákmányt szerzett, faluját, népét úgy védte, mint bármelyik harcos. Amikor most a gyermekére gondolt, mégis gyöngeség fogta el, és riadt gondolatok támadtak benne.

A tó szélén két ember szótlánul megállt és a földre nézett. A harmadik is odaérkezett. Abiéta fölfigyelt. Hozzájuk sietett, félretolta őket és pillantása a véres látványra esett. Gyermek hevert a zombékon. Homlokát hosszú kardcsapás szelte ketté, és a kis koponya

szétnyílt, mint a kagyló, mikor elvágják záróizmaikat. Abiéta rávetette magát. Szólitgatta, rázta, majd a kihúlt testre görnyedt.

— Így kell viszontlátni téged? — szakadt ki belőle.

Trisson az asszonyhoz lépet és fölemelte.

— Harcos vagy! Majd később illően elsirathatod. — Az emberekhez fordult. — Készítsétek elő a temetési szertartást.

A halottak között akadt néhány öreg rabszolga és fegyverforgatásra képtelen beteg, akiknek már semmi becsületük sem volt. Velük nem sokat törődtek. Lakógödreikbe fektették őket. Kelletlenül elvégeztek néhány kötelező rítust. Rájuk döntötték a kunyhót és földdel hányták be.

Minden figyelem egy idősebb nő holttestére összpontosult. A falu vezetője nagy fájdalommal párját gyászolta, a nép pedig papnőjét veszítette benne. Fakó arcából a nyakán ütött mély seben keresztül folyt ki az élet. Sebeit gyógyírral tömték be, és illatos olajt dörzsöltek bőrébe. Szépen felöltöztették. Megmaradt díszzeit, gyöngyeit rárakták. Napkorong formájú bronztükrét, kését, kovakőjét és csiholó vasát mellé helyezték, majd a gyász fehér leplével betakarták.

Baréla társai között nem oszt már megáldott nyilakat, ha csatába indulnak, és többé ünnepeken sem emeli tölcsérré formált tenyerét a szeméhez, hogy rajta keresztül a napot kutassa.

A törzsfő a falu végén kijelölte a sírokat. A sámán pontosan megmutatta azt az irányt, ahol a nap delelni szokott, és ügyelt rá, hogy a halottak feje mind dél felé feküdjön. A temető több lakót rejtett már, mint ahányan éltek a faluban. Megásták a sírokat. Az utolsó fekvőhelyeket puha gyékénydarabokból készítették. Középen Barélát helyezték el, tőle jobbra és balra papnő társait, majd az egyszerű harcosokat.

Partiskon megkezdte a ceremónia előkészületeit. Díszruhája és maszkjai a törzsi házban égtek el. Az arcát bekente sárral, gúnyait megtépte. Kezét fölsebezte és vérével összemázolta csupaszon maradt mellét. Két harcosnak kiadta a parancsot, hogy a veremrejtekből hozzanak kellő számú égetett edényt az elesettek számára. Másokat azzal bízott meg, hogy az eldugott lovakból vezessenek elő egyet. Miután a férfiak visszatértek, Partiskon szétosztotta a gyászolók között az edényeket. Néhány féltve őrzött, finom, szürke agyagból formált, öreg bögre is előkerült, amelyet még keletről hoztak magukkal. Minden szem a sánta varázslót figyelte, aki előhúzta kését és feje fölé emelte, hogy valamennyien meglássák.

— Gabonánkat és élelmünket elrabolták a dákok, ezért a kanca húsát osztom szét halottainknak. Vigyék magukkal a túlvilági harcmeszőkre. Erősödjének tőle, hogy bátran fölvehessék a küzdelmet az elhunyt ellenség szellemével.

Odabicegett a lóhoz és fegyverét markolatig dőfte az állat nyakába. A kanca nagyot ugrott, fájdalmában fölnyerített és remegő lábbal földre rogyott. Nem értette, miért bánnak vele így, amikor eddig dédelgették. A sugárban előtörő vér ráfröccsent a sámánra és összekeveredett rajta a sárral. Amikor az állat kiszenvedett, a harcosok szétdarabolták, tüzet raktak, és a húst megsütötték, majd a holtak edényeibe rakták. Elhelyezték a sírokban, a tetemek lábánál.

Abiéta magába roskadva ült a sír szélén. Egy idősebb asszony megszólította:

— Te nem gondoskods a fiadról?

— Nem jutott edény.

— Hogy lehet az?

— Kevés maradt. Kell a harcosoknak. A varázsló így rendelkezett.

— Akkor tegyél mellé húst egy darab ruhára. Tépj az ingedből.

Abiéta a fejét rázta.

— Ha itt már nem tud enni, odalent aligha lesz rá szüksége.

— Éhezik majd.

— Szívesebben gondoskodtam volna róla életében.

A sámán csöndre intette az embereket és kiadta a parancsot:

— Kezddetek a szelleműzéshez!

A harcosok beléptek a sírokba. Baltáikkal, kövekkel rásújtottak a holtak koponyájára. Recsegett, ropogott a csont, és a merev arcokat véres savó öntötte el. Néhányan kést ragadtak és megcsonkolták szeretteik tetemét. Ujjait, kéz- és lábfejükét levágták.

— Mire vársz, Abiéta? — kérdezte a sámán.

Az asszony nem felelt. Tovább ült a gödör szélén.

— Fogd a buzogányodat és végezd a kötelességedet!

— A fiamon már életében elvégezték azt, amit kívánsz tőlem. Nézd meg, szétvágták a homlokát.

— De nem a koponyáját! Szelleme feljön majd a sírból és pusztítja a népet. Nem elég a külső ellenség?

— Csak nem félsz ettől a gyerektől? Mit ismert ő még a gyilkolásból?!

— A halottak rosszindulatúak. Irigylük az élőket. Mind visszajár, ha nem végzünk velük.

— Nem engedem a fiam testét tovább zúzni!

— Harcosok, hallottátok ezt a némbert? Utoljára szólítlak, tedd, amit parancsolok, különben elkergetünk a faluból!

Abiéta konokul hallgatott.

— Nem vagy te harcos, csak gyáva nőstény! — rikácsolta a sámán.

Erre Abiéta előhúzta a buzogányát és belépett a sírba.

— Te vagy a gyáva, sámán! A fejeket összetöred, de a szellemek és az emlékek sértetlenek maradnak.

Összeszorította száját és utolsó, hosszú pillantást vetett a meggyilkolt gyermekekre. Letérdelt mellé és buzogányával lecsapott fia arcára. A súlyos fegyver besüppedt a lány húsba, és a csontok összetörték.

— Még egyszer! — parancsolta a sámán. — Űzd ki belőle a gonosz lelket!

Abiéta ismét fölemelte a bunkót és másodszor is lesújtott vele, azután eldobta a véres fegyvert. Leszakította borostyángyöngyeit és a fia nyakába kötötte.

— Utolsó emlékem, megölt apádtól — mondta.

Az életben maradt harcos papnők Baréla sírjához léptek. Balról a sámán, majd az öreg és a gyerekek következtek. Partiskon ujjai, mint az ideges dobverők, szüntelenül a feszes dobon remegtek. Az asszonyok szaggatott, fájdalmas imájukat mesze kiáltva, kórusban énekelték. Így búcsúztak:

Virágaink és termésünk
egyszerre aratta le a halál.
Sem ifjat, sem vénet
nem kímélt a kegyetlen dák.

Te voltál egünkön a Nap, Baréla,
te voltál törzsünknek asszonya:
Anyánk voltál!

Az emberek halottaikat nézték és ráfelelték:

Mégy a füvekkel,
Mégy a fákkal,
Tündökölsz a napsugárral,
Csillansz a habokkal,

Énekelsz a madarakkal,
 Eltűnsz az éjszakával,
 Álmodol a gyökerekkel,
 Takaródzol a göröngyökkel,
 Imádkozol a kolompszóval,
 Sóhajtasz a szélzúgással,
 Újraélsz a hajnali pírral,
 Nem rosszat tenni,
 Hanem jót cselekedni,
 Rászorulókon segíteni,
 Itt maradsz örökre,
 Itt maradsz minálunk.

Abiéta gyermekén függő tekintete lassan kúszott fölfelé a tetem lábán, a derekán, mellén, míg zaklatottan megállt az eltorzult arcon. Úgy vágott belé a fájdalom, mint a kisfiú fejébe a kard, és panaszos szavakra nyitotta száját:

Miféle titkos útra úzött a sors,
 melyen féltő anyád lába előtted
 még nem taposott ismert ösvényt?
 Erőszakkal ki nyitott kaput fejedem?
 Füvekkel hálsz majd sivár nyughelyen.
 Anyád szó néked álomból takarót,
 és pázsitból rak föléd kunyhót,
 hol szállásod leszen.

Távolabb a papnők egyhangú gyászimája hallatszott. Abiéta elkapott ismerős részletet és utánuk mondta:

Tiszta vízzel teli korsó voltál.
 Széttört cserépedény vagy.
 Széttört cserépedény vagy.

Tűztartó agyagoltár leszel!

Tavon úszó nádladik voltál.
 Elsüllyedt, lékelt csónak vagy.
 Elsüllyedt, lékelt csónak vagy.

Víz fölött szálló buborék leszel.

Sarjadó rügyem voltál.
 Tépett virágom vagy.
 Tépett virágom vagy.

Szunnyadó magom leszel.

Csírád nem hajt már fát
 Gyümölcsöt nem érlelsz.
 Gyümölcsöt nem érlelsz.

A falu egy emberként mormolta a búcsúztatót:

Síratlak majd kivágott sáscsomóban,
Síratlak elhamvadt falu pernyéjében,
Síratlak sebesült harcosok kínjában.

Gyászollak fölkoncolt állatok húsában,
Gyászollak tűzben sercegő áldozatban,
Gyászollak vigasztalan bánatomban,

Mert te vagy benne az örök fájdalom.

Abiéta hangja magányosan csendült az utolsó szónál, és tovább ragadta a keserű indulat:

Föld öle mélybe hív,
anyád magához kér.
Föld öle elemészt,
anyád sírtól megvéd.

Nem hallgatsz szavamra,
anyád hívására,
hanem indulsz mélybe,
sötét pusztulásba.

Ne menj rétről tova,
nem ismert határba.
Maradj tieid közt
az élők sorában.

Lábad rétről lelép,
lábam füvet gázol.
Engem lovam cipel,
téged árnyék táltos.

Kemény vonású, szép arcát nyugat felé fordította és bátor, de meggyötört tekintetével a leáldozó nap utolsó sugarait kereste. Pillantása, mint kapaszkodó kezek szaggatták a tűzhúrokat. Messze tűnt a sír, csak az égő vörös korong csorgatta a bizakodást.

Nyújtsd orcád és szemed
szótlán fakadó virágait a fényre.
Daruként szállj a pusztá fölé,
és krúgatva tekints a végtelenbe.
Lovagold meg a fürgeteget:
ez a mén lesz hozzád legméltóbb.
Ha majd elvágatsz, toppantsál
a viskóm összetört födelén.
Leborulok örömtől ragyogva,
tudom, apáid Naphonába értél.
Áldozok majd Napistennek,

hogy fogadjon szolgálai közé!

A sánta sámán parancsot adott a sírok betemetésére. A gyászszertartás utolsó része következett. Mindannyian körülülték az egyre nagyobbra szított tüzet. Partiskon a maradék lóhúst fölajánlotta, majd megégette a harc- és védőistenek tiszteletére, a hevenyészett áldozati oltáron.

Amint a tűz ellobbant, mindenki sietett a dolgára. Már senki sem törődött az elhantoltakkal, csak Abiéta szívében sivalkodott tovább egy fájdalmas síp, amit a sors csapásai újra, meg újra megszólaltattak.

Sarat gyúrtak és kunyhóikon befoltozták az ellenség fegyvereitől vert hasadékokat. Az öregasszonyok ruhát készítettek, edényeket raktak puha agyaghurkákból. A harcosok egyik része megjavította a kitört állatkarámot, másik része fát vágott a törzsi ház újjáépítésére.

Késő este, mécs világa mellett, fegyvereiket élesítették. A következő nap újra harcolni kell. Állatokat zsákmányolnak egy békés faluból, összeszedik a gabonát, és megölnek mindenkit, aki ellenáll és rabszolgákat ejtenek.

Abiéta kimerülten, álmatlanul feküdt magányossá vált kunyhójában. A szél még mindig sült hús szagot hozott, de nem érzett éhséget, pedig tegnap evett utoljára. Az ajtó nyílásán, hirtelen meglebbent a könnyű sásfüggöny. Magas harcos bújt a kunyhóba.

— Ne félj, Abiéta. Nem jöttem rossz szándékkal — mondta.

— Mit akarsz, Gormanon?

— Nincs társad. A fiad meghalt. Délelőtt én is eltemettem a páromat.

— Mit kívánsz?

— Fiatal vagy még, Abiéta és legszebb a faluban. Itt maradok nálad.

— Korai a szándékod. Halottaink még el sem porladtak.

— Hagyd a holtakat végre nyugodni! Az élőkre gondolj. Neked még férfi kell, nekem asszony, a törzsnek utánpótlás.

— Várj holnapig.

— Nincs miért, most akarlak!

A kunyhó megtelt forró lihegéssel. Abiéta ösztöne hagyta, hogy Gormanon birtokába vegye, de nem figyelt rá. Lehunytt szeme valahol a messziségben, egy kis fejecskét látott, amint megnyílt, akár a kagyló, és a kitüremkedett hosszú, fehér lábön csúszott tova tőle egyre messzebb. Érezte, hogy soha többé nem tudja megállítani ezt a távolodó mozgást, hiszen a kagyló vízi állat és visszatér a mélybe, az ő világába, amely kívül esik Abiéta életén.

*

Az ásás napszámosai reggel hét órakor láttak munkához.

— Érdekes sír, ugye, Klára? — kérdezte a régész.

— Igen, már a tizenkettedik.

— Sok tárgyat temettek vele. Ez az ember talán kiváltságot szerzett? — kérdezte a fiatal munkás, a sírgödör szélén guggolva.

— Majd kiderül. A mi föladatunk megítélni a lelet eredetét — válaszolta a régész.

— Gyere, fiam, ne kérdezősködj. Hozd a csákányodat, nagyon kemény itt a föld — kérte Mihály.

— Nem tudom, elődeink hogyan ásták ki ezt a kemény talajt? — kíváncsiskodott tovább a fiatal ember. — Ismerték-e a csákányt és az ásót?

— Lehet, de az bizonyosabb, hogy nem olyan puhány emberek voltak, mint mi.

— Jegyezze Klára a sír adatait. Diktálok: „százharminchárom centiméter mélyen, százhetvenhét centi hosszú férficsontváz. Irányítása: dél-délnyugat—észak-északkelet. Mellékletei: a jobb lábfejen szürke, jól iszapolt kétfülű edényke. A jobb combcsont közepe táján nyolc milliméter széles bronzpánt. Fölötte keresztben, hüvelyszerű, belül homorú

vastárgy hat töredéke. Kívül rározsdásodott szövetmaradványok láthatók. A bronzpánt fölött kova.” Sikerült eddig mindent leírnia?

— Igen.

— Akkor folytassa tovább a következő megállapításokkal: „negyvenöt év körüli férfi, erősen sérült és hiányos koponyája. A koponya sok darabra törött, s a törési felületek nagy részét régi patina fedi, minden regeneráció nélkül. E mellett feltűnő mindkét oldali halánték nagyfokú hiányossága. Külön érdekessé és fontossá teszik e koponya csontvázát a hosszúcsontokon és a medencén észlelhető kóros elváltozások.”

— Mit lát rajtuk? — kérdezte a nő?

— A combcsontok és a sípcsontok nem egyformák. A sírmellékletekből arra gyanakszom, hogy ez az ember sánta lehetett és valamiféle pólya, vagy kezdetleges mankó segítségével igyekezett nagyfokú járási hibáján enyhíteni.

A munka gyorsan haladt. Délig újabb két sírra találtak. Az emberek addig áshattak, amíg az első lelet előkerült. Akkor feljöttek a gödörből és a régész által kijelölt új területet kezdték föltárni.

Az ebédszünetet mindig a régész jelentette be, aki azután Klárával együtt bement a közeli tanyába. Farkasék bevezették őket a tisztaszobába, és terített asztalnál fogyasztották el az ebédjüket. Evés közben többnyire színekről beszélgettek.

— Ezeket a jазigokat, amikor nem harci fölszerelést viseltek, szürkésfehér, durva vászonruhákban képzelem el — mondta a régész.

— Miből következtet a viseletükre? — érdeklődött Klára.

— Nemcsak a ruházódásukat jelzem az említett színnel. Ha egy népet színekkel akarok ábrázolni, akkor a hasonlattal elsősorban a jellemüket, emberi tulajdonságaikat fejezem ki. Mindig a belső tartalom határozza meg a külső formát, adott esetben a ruhát.

— A szarmatákat tehát jelentéktelen népségnek tartja?

— Barbár népnek. Nem sokat adtak az egyetemes emberi kultúrának. Az sem jelentene veszteséget, ha sohasem léteztek volna.

— Hiszen harcos, bátor emberek voltak!

— Éppen ez a gyanús! Az örökös háborúskodás azt is jelenti, hogy izgága, türelmetlen emberek lehettek. Szüntelenül hadakozni, rabolni, gyilkolni, más népek gyűlöletét kiváltani, és csatákban elpusztulni, eléggé primitív dolog. Számítsa azt is hozzá, hogy gyerekeikkel, az öregekkel és betegekkel alig törődtek. Életükből az az emberséges folyamat, amit mi gondozásnak nevezünk, jóformán hiányzott. Az őskortól kezdve a Kárpát-medencében csak azok a népek tudtak hazát lelteni, akik letelepedtek és agrárkultúrát teremtettek. A terményekből, állatokból szerzett biztos tartalék jelenti a kitartást és továbbélést.

— Milyen bizonyítékai vannak erre?

— Nézze meg ezeket a torz koponyákat — mutatott az ablak alatt sorba rakott néhány csontmaradványra — A sok magas, felfújt homlok például azt jelzi, hogy nagyszámú népesség vízfejűségben szenvedett. Többféle betegségtől és háborús sérülésektől elformálódott csontváz került elő. Nem támadni, hadakozni, hanem építeni és védekezni kell.

Amíg a tanyán tovább vitatkoztak, a tó partján a munkások szótlanul bontották tarisznyájukat. Előkerült a kenyér és a szalonna. Valaki bográcsot is hozott és alá avas náddal tüzelt.

A Fehér-tó felső vége a tanya közelében húzódott. Ide folyt a gémeskút vize. Messze földön az egyetlen olyan ásott kút volt, amelyikben a föld felszínére tört a víz, és kicsordult, mint valami forrás, szüntelenül táplálva a tavat. Még valamikor a múlt században ásták, amikor a tanya épült. Azóta sokan ittak belőle. Vize hideg és tiszta volt.

A tó körüli mocsarakat több évtizede lecsapolták és beszántották. Ahol csak lehetett, megkezdték a földművelést. A pusztá azért nem hagyta magát. A tó alsó végénél, ahol a meder kiszélesült és sima víztükrén gulipán, meg gólyatöcs csapatok álldogáltak a benyúló földnyelveken, a szik évről-évre kivirágzott. A mezőn alig nőtt fű. Minden csupa fehér volt.

Nyáron, ha a nap rátűz a pusztára, izzik a föld és vakít. Ha ez az évszak hosszú és száraz, a tó kiszárad és a szél fölkapja a sziksót. Végiggörgeti a mederben, majd néha magasba emeli, hogy messze lásson a kietlen mezőn. A csenevész bokrok, néhány hitvány görbe fa által kerített, meszeletlen falú tanyák mellett, néhány hosszúszőrű birkacsalád tengődik, amelyeket talán még valahonnan Ázsiábóltereltek magukkal őseink, vagy a török hódoltság után Erdélyből kerültek ide. Két évezreddel ezelőtt még szavannás, ligetes, erdőfoltos volt a táj, de mára ebből semmi sem maradt.

Elsőnek Mihály szólalt meg. Telt a gyomra, csillapodott az éhsége és kedve támadt beszélni.

—A háború sokáig tartott. Amikor bevonultam, azt mondták, hogy a karácsonyt már otthon, együtt töltjük a családdal. Ebből semmi sem lett. Évekig harcoltunk, fogolytáborokban sínylődtünk.

— Emlékeztek még arra a hullahegyre, ott az olasz fronton? — kérdezte Sándor.

— Igen. Azt követően még sokkal többen estek el.

— Róluk ma már mégsem beszél senki.

— Sok nép járt így a történelem során. Tudod, fiam, azok, akik akkor közülünk elpusztultak, nem állak különösebben hősök hírében, rangos embereknek se számítottak. Zömében parasztok voltak, akiket szántás közben ért utol a háború és mártírt senki sem akart faragni belőlük.

— Névtelenek maradnak. Ha a társaik meg a szemtanúk kihalnak, az emléküik is elvész.

— Majd jön egy tudós, és földolgozza a csontokat. Egyikről megállapítja, hogy mongol beütés keveredik benne, a másikról azt, hogy csontbetegségben szenvedett.

— Egy népet nem lehet így elintézni; íróasztal mellett, nagytóval a kézben, darabka csontjaikból ítélve, bölcsket mondogatni. Hiszen ezek az emberek— jóllehet, hogy tudományos szenzációvá, vagy furcsasággá válik a maradványuk— éltek, alkottak.

— De nem maradt utánuk semmi, csak a csontjuk — fejezte be az öreg a bölcselkedést.

Lenyelte az utolsó falatot, nadrágja szárába megtörülte a bicskáját, majd így folytatta:

— Akkoriban elvéte levelet is kaptam hazulról. A feleségem írta, hogy dolgozni jár. Neveletlen gyerekeket hagytam otthon. A földemet korábban eladtam és napszámos munkát vállaltam. A családot gondoskodás nélkül kellett otthagynom, de nem én voltam így egyedül. Kaptak ugyan hadisegélyt, a nagyobbak meg kéregettek.

A munkások összenéztek. Valaki megjegyzést is tett:

— Az ilyesmiről nem beszél az ember. Kár vele szót vesztegetni.

— Nem szántam dicsekvésnek. Lehet, hogy elítéltek érte, de már nem akadt más választás. Egyik gyermekemet sem szántam koldusnak. A körülmények tették őket azzá. Minket megvetnek a kunyerálásért, pedig csak ennivalót szereztünk. Ugyanakkor tőlünk raboltak! Elvitték az apát, a férjet, a kenyérkeresőt. Ezt az emberrablást hazafias kötelességnek tekintették.

Mihály hátradőlt a földön. Egyik könyökével megtámasztotta magát és kinyújtotta a lábát, majd folytatta:

— Mit fecsegek itt, vénember a háborúról! Sok éve múlt...

— Jobb erről hallani és beszélni, mint átélni — szólta Sándor.

— A történelmet jobb át nem élni. Könyvekből taníttatnám, olyan szennyes az egész. Itt van ezeknek a szarmatáknak a sorsa. Akiket eddig megtaláltunk, mindet felkoncolták.

— Egy óra, folytassuk a munkát! — szólt közbe a régész.

Az emberek föltápáskodtak. Eldobták az elszívott cigarettát és fogták a szerszámaikat. Délután futó zápor zavarta meg a föltárást. A föld átázott és ragadt az ásóhoz.

— Tanár úr! — szólalt meg Mihály. — Megnehezült a dolog. Ebben a sárban aligha sikerül valamire menni. Inkább kezdjük az ásást reggel korábban, addig fölszikkad.

— Nem azért vagyunk itt, hogy a napot lopjuk.

Az emberek tovább saraztak. Mire előkerültek a következő sír leletei, ismét véget ért a nap. A régész idegesen nyüzsgött a gödör szélén.

— Nem szeretném, ha megbolygatnák ezt az egyébként is földült sírt.

— Akkor nem kár érte — mondta valaki.

— Az embert még holta után sem hagyják nyugodni. Így jár mindenki — toldotta meg egy dörmögő hang.

— Ha kell, én ismét itt maradok, tanár úr — jelentkezett Sándor.

Besötétedett. A hold felhők között bujkált. A nádasban szárcsa hápogott rémulten. A fiatalember lefeküdt a tó partján és beburkolódzott a pokrócába.

*

Egész nap zuhogott az eső. Alkonyatra elállt és fölszakadt a vastag, sötétkék felhő. A nap kinézett a tóra és a szélben hajladozó nádszálak között áttűző sugarai megcsillantak a fodrozódó vízen.

Szekér vonszolódott előre a kerékagyig érő sárban. A nap hátulról világította meg, és a fából ácsolt, durva kereszt hatalmasra fölnagyított árnyékát vetítette a földre. Az erőlködő lovak, a kocsí, meg a kereszt árnya nőttön-nőtt és haladt a tó felé. Elérte az első kunyhót, majd sorra a többi.

A nap hirtelen eltűnt és a vidék szürkületbe borult. A szekér zökkenve megállt. A faluból néhány fegyveres vette körül az érkezőket, akik nyugodtan üldögéltek, a félelemnek vagy ellenségeskedésnek jelét sem mutatva. A lovakat idős férfi hajtotta. Hátul szakállas, fekete csuhába burkolódzott, izzó szemű ember ült, és maga előtt tartotta a keresztet. Mellette kisgyermek aludt bőrdarabban letakarva.

Élelmet és friss vizet kértek. Nehezen rakosgatták össze a szavakat, sokat mutogattak. Hamarosán előkerül a korsó víz és a birkacomb. Az idős ember néhány pénzdarabot szedett elő fizetségül. Trisson bosszankodva kifakadt:

— Pénzt és pénzt kínálnak nekünk folyton, amikor mi nem apró, fehér és zöld fémlemezcecskéket adunk cserébe, hanem húst, amit meg lehet enni. A mi farkasbőreinkkel a következő télen is tudnak takarózni. Ha ők tavasszal ismét másik királyt választanak, aki a saját képmására új pénzt verettet, a régít már senki sem fogadja el.

— Nem vagyunk kereskedők, hogy gyöngyöt és szőnyeget adjunk. Szegénységben élünk — magyarázta a lóhajtó.

— Akkor, amit kaptatok, vigyétek fizetség nélkül.

A szakállas férfi hirtelen fölállt. Gúnyája szakadozott volt, lába mezítelen és lilára vált a hidegtől.

— Talán szökött rabszolga vagy? — kérdezte Trisson.

— Nem vagyok rab, de szolga igen. Az egyedüli üdvözítő Isten szolgája, s hogy megsegíttetek, Jézus fizesse meg. Megáldanálak benneteket, de bűnös pogányok vagytok.

Trisson felé nyújtotta a keresztet.

— Hajts fejet előtte és csókold meg.

— Mi csak asszonyokat csókolunk — felelte, és a körülöttük ólálkodók nevetésbe törtek.

A férfi vörös szemhéjai fölnyíltak, és borzadva emelte maga elé a keresztet, hogy távol tartsa a barbár bűnöket.

— Még el sem porladt apáitok éltek, amikor Jézus kínhalállal halt meg érettetek is, de ti nem őt imádjátok, hanem félelmetes szellemeiteket, akik bozótban, vízben, földben, égitestben laknak. Miért nem az egyedüli istennek áldoztok?

— Napistennek áldozunk! — vágta vissza büszkén a sámán.

— Mi nem vagyunk olyan gazdagok — folytatta Trisson —, hogy kétféle istennek adjunk ajándékokat. Őseink szellemeit is elég kielégíteni!

— Gyerünk innen! — kiáltott a szakállas, és a bakon ülő nőgatni kezdte lovait.

A szekeret elnyelte a leszálló esti sötétség. A törzsi ház előtt két szolga nagy halom gallyat és fát halmozott föl. Az egyik harcos kovát és tűzben-vízben edzett, rablott vasdarabot vett elő, az oldalára akasztott bőrzacsóból. A száraz tapló szikrát fogott. Fűjni kezdték majd fehér füst szállt föl belőle, és parázsolni kezdett a harcos körme fölött. A rőzsét meggyújtotta. Nehezen akart égni, nedves volt még az esőtől.

— Ma olyan hosszú lesz az éjszaka, mint ameddig a nappal tartott. Holnaptól ismét kurtulni kezdenek a napok — mondta Partiskon. — Ez a legjobb alkalom, hogy a jelekből meglássuk a jövődöt.

Az emberek körbeülték az egyre magasabbra csapó lángokat. Középen a sámán ült, mögötte pedig a harcos asszonyok. Az egyik szolga zsíros szőrű, szépen fejlett kost vezetett elő. Partiskon megölte és föl vágta a hasát. Tenyerét a kiforduló meleg belek közé mélyesztette, mire ujjai görcsösen összerándultak, és marcangolni kezdték a gőzölgő, belső szerveket. A harcosok a sámánt figyelték, ő pedig mereven a tűzbe figyelt. Szemben, a máglya másik oldalán két dob szólalt meg, és egymásnak felelve, mind izgatottabban peregtek.

Partiskon kitepte és a parázsba dobta a sístergő belet.

— El kell pusztítani a dákokat! — kiáltotta vérbeforgó szemekkel. — Eljött a leszámolás ideje!

Szétdarabolták a birkát és húsát sütögetni kezdték. Még félig véresen sorba jártak a falatok. Fogukkal téptek egy-egy harapásnyit, hogy mindenkinek jusson. Az egyik asszony kétélű kardjának vékony fogójára húzta a kiszívott velős csontot, majd a markolat végére vaskarikát erősített.

— Javítsd csak, harcos, a fegyveredet. Kardod, szablyád, lándzsád és a véred mentheti meg holnap az életedet — szólt a törzsfő. — Annyit tarthatsz magadénak, amit karoddal szerzel a csaták során.

— Szegények vagyunk, akár itt talált szolgálaink — válaszolta az amazon. — Már csak az különböztet meg tőlük, hogy nekem van fegyverem, míg ők védtelenek. Különbben eszem a kosztjukat, iszom az italukat, hálok a gyékényükön és együtt öröljük a szemet, ha ellenségeinktől raboltunk. Amióta ide érkezünk, koldusnépnek születtünk.

— Mit tudod te, Abiéta, hogy mi mindenünk volt hajdanán! — fakadt ki Trisson. — Anyáink gazdag ékszereket viseltek a ritka sárga fém-ből. Megszámlálhatatlan sok lovunk volt. Nagy lovas nép sarjai vagyunk, akik csodált értékeket hordoztunk. Barmot és népeket egyaránt tereltünk magunk előtt a nagy pusztaságban. Nagyanyám még a tenger mellett verekedett, amit ha jól emlékszem, némely népek Pontusnak neveztek. Az óhazából hoztuk féltve őrzött, színes kis kagylóinkat, amelyeket társnőid még most is viselnek a mellükön. Vedd csak füledhez a törzsi ház nagy kagylókürtjeit, hogy búgnak. A nagy víz hullámai morajlanak benne. Ezer ösztön ébred, száz vágy kél szívedben, hogy egyszer megfürödj a habjai között. Hallgasd csak! Föltüzel, szítja a véred, megnyugtat és álomba ringat, ahogy kedved tartja.

Mindenki a törzsfőre figyelt. A kunyhóból még a gyerekek is előmászta, és illő távoból lekuporodva hallgatták az emlékezést. Trisson folytatta:

— Valamikor, sok-sok emberöltővel ezelőtt, segítségükkel gyakran szolgáltak nekünk a Pontus vidéki achájok és görögök is. Együtt vívtunk, győztes csatákat ünnepeztünk, és a zsákmányból nekünk mindig a gazdagabb rész jutott. Testvéreink, akik a nagy pusztákon

maradtak, elszakadtak tőlünk. A dákok elvágják előlünk a hozzájuk vezető utat, segítségük nem érkezik többé, magunkra maradtunk. Hódítani jöttünk és lassan megfogyatkozunk, akár az edényből kiömlött víz, amint egyre vékonyabb erecskévé válik, és végül utolsó csöppjét is elnyeli a föld.

— Életünkben a halál ritkán kerül szemközt velünk. Élet és halál a mi sorsunkban egymás mellé rendeltetett; egyforma lesz. Pedig a halál az életnek mindenféleképpen ellene szegül, s ezt számunkra a háború hozza, mert a harcok embert esznek — mondta Abiéta.

— Ha mi nem verekszünk, egész népünk kipusztul, hiszen a béke számunkra csak akkor létezhet, ha levert foglyok vagyunk.

Virradat köszöntött a beszélgetőkre. Abiéta fölötötte könnyű iját. Ennivalót készített kosarába és lóra ült. Reggelit vitt Gormanonnak, harcos férfitársának, akivel együtt élt a kunyhóban. Az ember őrséget állt ezen az éjszakán, messze a falutól, az ellenséges törzs határán.

Abiéta még az este megsütötte a húst, amit most reggelire és ebédreösszepakolt. Gormanon csak estére jön haza, mikor a törzsfő másik harcost küld a felváltására.

Az egész terület, ahol most Abiéta járt, törzséhez tartozott. Az örök minden égtáj felé vigyáztak a falu biztonságára. Megszokott óvatosságból, mégsem lovagolt ki a pusztára. Megkerülte a szeszélyesen kanyargó tavat, amely olyan volt, mint egy folyó levágott medre, és a nádas szélén, a zsombékoson baktatott tovább. Eljutott az érig. Itt lejjebb került, távolabb, mint ahogy eredeti útja vitt tovább, majd megkereste a gázlót és az oltalmat adó nád biztonságát.

Hirtelen csikaszt hallott közvetlenül a közelében ordítani. A ló megriadt és vágatni kezdett. Egész éhes, nyüszítő csorda csörtetett mögötte. Kiért a rétre. Az érdes levelű, hosszú füvek a ló térdéig értek. Néhány farkas kilódult a nádasból, de rejtekükbe csakhamar visszatértek. Messze, a pusztá közepén, ahol a fűzligetek kezdődtek, megpillantotta a legelésző hátsólova.

Fütyentett. Az ismert jelre ló és ör fölfigyelt. Gormanon visszafütyült. Abiéta észrevette a férfit. Fészket hevenyészett az egyik fa tetejére, ahonnan messze belátta a vidéket. Amikor az asszony megérkezett, lemászott és letelepedett.

— Nem láttál mozgolódást az éjszaka? — kérdezte Abiéta.

— Csöndesek. Hajnaltájt négy lovas portyázott errefelé. Úgy láttam, récére vadásztak.

— Nem készülnek támadni?

— Nem lehet tudni. Jobb, ha mi lepjük meg őket hamarabb. Egész éjszaka bégetés hallatszott a kunyhóik felől. Sok lehet az állatuk, a miénk meg kevés.

— Mutasd a sebedet.

Gormanon óvatosan lehúzta a ruháját és az asszony letekerte combjáról a durva kötést. A férfi mély szúrást kapott néhány holdtöltével ezelőtt, a csatározás során. Azóta sem akart gyógyulni, folyton szivárgott, gennyedt.

— Nincs a közelben trágya? — kérdezte Abiéta.

— A fa alatt láttam. Csak nem azt akarsz a sebre rakni?

— De igen!

— Próbálkozz fűvel. Azzal a széles levelűvel, ami az utak mentén terem.

— Eddig is zöldséget raktunk rá, mégsem ért semmit.

Abiéta az anyjától hallotta — akit agyonverték egy rajtaütés során —, hogy gyermekkorában neki is ganét kötötte sámán a homlokára. A harcos nő homályosan emlékezett rá, hogy kicsi korában sokszor fájt a feje. Öntudatlanul hánykolódott a gyékényen és homloka megduzzadt. Megmutatták a sámánnak. A vénember csak legyintett. „A szokásos gyerekbetegség” — mondta. — „Ha erős, életben marad.” Kezelné kezdte trágyaival. A tavon háromszor gyújtották föl a száraz nádat, mire Abiéta meggyógyult. Azóta nem betegeskedett.

Erős amazonná érett, aki sok csatából tért haza győztes seregével, rablott zsákmánnyal megrakodva.

Most ismét a régi gyógymodot választotta. A beszélgetés és a seb bekötése alig tartott néhány lélegzetvételnyi ideig, és Gormanon máris fölkapaszkodott a fa ágaira.

— Indulj vissza! — szólt az asszonynak. — Mondd meg Trissonnak, hogy készüljön a harcosokkal. Támadnunk kell, ha leszáll a nap.

Amikor az alkonyattól lila lángok gyűlni kezdtek a nyugati pusztán, Trisson lóra parancsolta harcosait. Csak néhány kisgyerek maradt otthon, az öregek és betegek társaságában.

A lovascsapat zajtalanul kígyózott végig a nádason. Az örök jelentették, hogy a dák falu lepihent. A csillagok felhőkbe burkolódtak. Hosszú ideig ügettek előre, amikor megpillantották a komoran álló kunyhókat az éjszaka sötétjében.

„Biztonságban érezhetik magukat, hogy örök nélkül alusznak. Úgy gondolhatják, pusztításuk után jó ideig nem állunk talpra, hogy visszavágjunk nekik” — gondolta Trisson.

A harcosok szétozlottak és körbevették a falut.

„Bár lassan hajnalodik, mégis ez a legjobb módja az éjszakai támadásnak” — vélte a törzsfő. — „Vissza kell szereznünk barmainkat és gabonánkat.”

Hirtelen kirántotta szablyáját, elbődült, akár az égzengés, és gyors vágtaival bevágatott a faluba. Harcosai minden oldalról rárontottak a településre. Ekkor a kunyhók megelevenedtek, mindegyikből fegyveresek ugrottak elő, és a meglepett támadókat leráncigálták a lovakról.

— Meneküljetekek!! — ordította Trisson.

A dákok elállták a visszavezető utat. Több falu harcosai egyesültek, és védelmet nyújtottak a támadás ellen. Gormanon és Abiéta egymás mellett küzdött. A férfit hamarosan mellbe szúrták és lehuppant a földre. Saját lova tiporta össze. Az asszony elszántan forgatta fegyverét. Néhány embert meg is sebesített, de hátulról valaki belekapaszkodott a hajába és lerántotta. Akkorát esett, hogy a fájdalomtól nem tudott fölkelni. Összekötözték. Erre a sorsra jutottak azok a társai is, akik életben maradtak. A foglyokat egymás mellé fektették a falu terén. A vezér rendelkezett:

— Holnap elhajtjuk őket a római kereskedőkhöz és valamennyit eladjuk. Addig is lesz elintézni valónk. Reggelre el kell érnünk a viskóikat. Harcosok, úgy kell dolgoznotok, hogy hírmondó se maradjon belőlük!

A dákok fegyveres öröket hagytak a faluban, lóra kaptak és elvágattak. A foglyokban kegyetlen bosszúvágy forrt. Tehetetlen dühükben az öröket kezdték gyalázní.

— Védtelen gyerekeket és öregeket ölni, nagy hőstett. Igazi hős nép vagytok!

— Ti is ugyanezt teszitek, ha győztök!

— Elrablott jószágainkért jöttünk.

— Helyettük ütleget kaptok — szólt az egyik dák harcos, és dárdahegyével beverte két fogoly száját.

— Megbolondultál? — rántotta vissza a felbőszült őrt az egyik társa. — Kivered a fogaikat. A kereskedők leköpik az ilyen árut.

Délre visszatért a megtorló sereg. Diadalmármorban ordítottak, és a napnak mutogatták véres fegyvereiket. Magukkal hoztak minden mozdíthatót, amit a faluban találtak. A foglyok most láthatták, hogy a dákok milyen nagyszámú sereget gyűjtöttek össze.

„Súlyos hibát követtem el” — gondolta Trisson. — „Segítségül kellett volna hívnom a többi törzset.”

— Gyászvitéztek! — kiabált egy dák harcos, és rugdosni kezdte a foglyokat. — fölfaltunk benneteket! Apáitok és fiaitok a sötét alvilági mezőkön várják az érkezéséteket. Kunyhóitok helyét fölveri a gaz. Tavatoknál ezután mi vadászunk.

Magas, sebhelyekkel borított, arany karikákat viselő dák, az összekötözött harcosok közül kiválasztotta a két legszebb férfit és nőt, majd a lovak hátára vetette őket.

—Kísérjétek őket a dák fejedelem udvarába. Ünnepnep lesz számunkra, ha dárdahegyekre szúrva sietnek a nagy isten, Zamolxesz trónusa elé, és jelentkeznek szolgálatára. Vigyék a híret törzsük pusztulásának.

Ezután kijelölte az eladásra szánt foglyok lovas kísérőit, majd egymáshoz szíjazták és terelni kezdték őket. Abiéta nehezen tudott lábra állni. Az eséstől még mindig fáj a háta és sántított. Kezét a kötelék olyan erősen szorította, hogy nem érezte ujjait. Előtte valamelyik asszonytársa haladt, mögötte Trisson szuszogását hallotta.

Kora alkonyatig meneteltek. A rabokat hőség és szomjúság gyötörte. Végre pihenőt kaptak. Bűdös húst osztottak szét közöttük, de senki sem evett belőle. Erre az örök ismét méregbe jöttek és verni kezdték a foglyokat.

— Zabálotok kell! Aki lefogy, és nem veszik meg, annak elvágjuk a torkát!

A pihenő után ismét nógatni kezdték a fáradt menetet. Abiéta és Trisson a sor közepén haladt. A kísérők elől és hátul lovagoltak. Az asszony fojtott hangon szólt a törzsfőnek:

— Mire gondolsz, Trisson? Mióta megbéklyóztak, néma vagy.

A férfi fölemelte a fejét. A lábak verte port nézte. Amikor Abiéta visszapillantott, szinte megijedt a szomorú tekintettől. Még sohasem látta ezt a bátor, erős harcost ilyen levertnek. Trisson szája halkán mozdult. Talán magának beszélt. Minden szavában izzó vád tüzelt.

— Csak harcosaink és néhány nyomorult öreg tengődik törzseink kunyhóiban. Fiaink mindig áldozatul esnek. A gyerekeket évek óta nem tudtuk fölnevelni. Szinte addig élnek, amíg az anyák méhükben hordozzák őket. Az evilági élet már nem teljesedik ki nekik. Tegnap valamennyien odavesztek.

Abiéta elgondolkodott, majd így felelt:

— Nem azért veszünk el, mert gyöngék vagyunk, hanem azért, mert a túlerő mindig sokkal erősebb. Kevés nép asszonyai harcolnak úgy, mint mi. Nem illatos fürdőben kenegetjük testünket olajokkal, hanem vérrel mázoljuk be a bőrünket. A csatákban nálunk a nők is egyenlő segítő társai a férfiaknak. Akik majd túlélnek bennünket, sok-sok emberöltő után, bizonyosan megvetnek minket, pedig erősek vagyunk. Az utódok azt mondják, gyöngék voltunk; és hogy bátorságunk ellenére is el kell tűnnünk, ez gyalázatos bűne igazságtalan sorsunknak. Minden nép jogosult az életre!

Hátul az egyik ör észrevette a suttoágást. Előre lovagolt.

— Ki pofázik itt?

Dárdája nyelével végigvágott Trissonon.

— Aki még egyszer kinyitja a száját, ló után kötöm!

A nap már régen leszállt, de még mindig nem kaptak pihenőt. Ekkor a törzsfő észrevette, hogy zavar támadt a kísérők között. Néhányan előre lovagoltak, majd más irányba újra elindultak. Halk vitatkozás kezdődött:

— Minden áron tovább kell menni, hogy a kereskedők egészséges foglyokat kapjanak.

— Ellenséges földre keveredhetünk. Meg kell várni a reggelt, míg újra tájékozódni tudunk.

A csapat végre megállt és letáborozott. A foglyokat ismét egyenként kötözték össze, és sorba fektették egy fűzfaliget mellett. A kísérők tüzet gyújtottak és húst sütöttek. Miután jóllaktak, közöttük körbejárt a bőrtömlő, amelyből valamennyien nagyokat kortyoltak. Csakhamar elálmosodtak. Egyikőjük a tűz mellett maradt, a többiek elaludtak.

Trisson nagyon halkán odasúgta Abiétának:

— Az övem alatt maradt a kiskés. Próbáld valahogy kikaparni.

A férfi lassan az oldalára fordult és Abiéta közelébe került. A két test szinte összesimult. Érezték egymás melegét, verítékét és szuszogását.

— Nem bírom az ujjaimat mozgatni. Ismét elszorították — válaszolta.

Ekkor Trisson zajtalanul átfordult a másik oldalára, a mellette fekvő harcoshoz.

— Húzd ki a késem!

Pession mutatóujjával piszkálni kezdte az öv csatját, mire az meglazult. Ezután kikaparta a bőrzsebből a kést és elvágta Trisson béklyóját. A törzsfő megszabadította szomszédait. A kés gyorsan sorra járt. Trisson odasúgta Pessionnak:

— Ha cirpelek, mindenki vesse magát az örökre. Add tovább! Mi háromszor annyian vagyunk, mint ők.

Az utasítás pillanatok alatt mindkét irányban szétfutott. Trisson látta a pislákoló tűz mellett bóbiskoló embert. A dákok egyike mozgolódni kezdett. A törzsfő most adta meg a jelet. A harcosok nehezen ugráltak föl. A dákok fölriadtak és fegyvereik után nyúltak, de a zajigok elszántsága legyőzte az elmerevedett tagokat, és rövid tusakodás után őrzőiket agyonverték.

— Lóra! — adta ki az újabb parancsot Trisson. — El kell érnünk a legközelebbi törzsünket, mielőtt fölfedezik a szökésünket.

— Hiszen nincs is annyi ló, ahányan vagyunk!

A törzsfő kiválogatta azokat, akik nyergeltek.

— A többiek induljanak utánunk gyalog, amilyen gyorsan csak tudnak. Mindig nyugat felé tartsanak.

Trisson harcosaival elvágatott a jelzett irányba, a gyalogosok pedig igyekeztek őket a nyomukban követni. Mire a nap delelőre jutott, pihent lovakkal elébük jött a törzsfő, és hamarosan biztonságba helyezte megmenekül harcosait, a testvérfalu kunyhóiban.

Három hét múlva Trisson maga vezette az egyesített sereget a közeli dák törzsek ellen, és távolabb űzte őket határaikról. Ezután visszatértek lerombolt falujukba. A törzsfő új harcosokat is hozott magával, akik vállalták velük a letelepedést és a kunyhók fölépítését.

Először is gödröket ástak a meggyilkoltaknak, akik még mindig szanaszét feküdtek temetetlenül, a puszta vadjaitól erősen megcsonkítva. Abiéta közöttük találta Partiskont is, gerince mellett mély sebbel, az arcára borulva.

— Nézzétek a vén sámánt! — mutatott a tetemre. — Gyáván viselkedett. Nem elől érte a döfés, mint bátor férfit. A hátát mutatta az ellenségnek.

Új sámánt választottak, Uskeyont, aki megkezdte a temetési szertartást.

— Törjétek össze a fejüket! — adta ki az ismert parancsot, miután minden halott a sírjában feküdt, és Partiskon teteme fölött megemelte a buzogányát.

— Várj, Uskeyon! — kiáltotta Trisson. — Ezt a szertartást magam akarom elvégezni.

— Sámánból csak a sámán űzheti ki a gonosz lelkét, mert őt erős szellemek védik.

— Vagy a törzs vezetője! Ennek a varázslónak nagyon gonosz a szelleme. Nem akarom, hogy visszatérjen.

Trisson leszállt a sírba és buzogányával Partiskon mindkét halántékát irgalmatlan ütéssel szétzúzta.

— Nézd, a sánta kecskét, Abiéta! — szólt a törzsfő. — Aligha ad már parancsot ezután.

Abiéta a sírra meredt. A jól ismert látványt közömbösen fogadta.

— Nem örülsz? — kérdezte Trisson.

Az asszony egykedvűen ingatta fejét.

— Jön majd helyette másik sámán, és valamelyik égtáj felől bizonyosan új isten is érkezik, akit épp úgy el kell halmozni áldozatokkal, mint a régieket. A varázsló megint megparancsolja, hogy adjunk neki is az áldozati állatok húsából, és törjük össze halottaink fejét.

Trisson még egy kötelességének is eleget tett. Buzogányával hite szerint cselekedett, amikor élettársától vett örök búcsút.

Mire a nap ismét leáldozott, a harcosok bőrökből sátrat hevenyésztek a törzsfő számára. Ekkor Trisson odalépett a lova mellett kuporgó Abiétához, és a mindig kétkedő asszonyt magával vezette új otthonába.

*

Apró vízimadarak repültek ki a nádasból, éjszakai szálláshelyükről, amikor megérkeztek a közeli falvakból verbuvált munkások.

— Hogy telt az éjszaka, öcskös? — kérdezte Mihály az őrködő fiatalembert. — Nem ettek meg a rossz szellemek?

— Már, hogyan ettek volna meg, amikor jó néhány száz éve kikergették őket a menedékből — tréfálkozott Sándor is.

— Reggelizzenek, emberek! — szólt közbe a régész. — Hamarosan hét óra lesz.

A munkások faltak az otthonról hozott elemőzsiás tarisznyából. A régész behúzódtott Klárral a föltárásban lévő sírgödörbe és halk sutyorgás, nevetgélés közben fogyasztották el a papírszalvétába csomagolt szendvicseiket.

— Éppen itt fekszik mellettünk egy koponya — kaparta el Klára a földet a csont fölül. — Kérsz valamit reggelire?

— Kihullottak a fogai. Nem tudná elharapni a kenyeret. Valami vénember lehetett.

— Az is előfordul, hogy asszony.

— A mi szakmánkban első látásra minden lehetséges.

— Akkor kínáljuk meg hígabbal.

— A régész előhúzott egy üveg bort, öntött és a poharaikkal koccintásképpen megütögették a koponyát.

— Egészségedre! — köszöntötték nevetve és ittak.

— Lássunk dolgunk után — szólt a régész, befejezve a reggelizést és kimászott a gödörből. — Emberek! Ott kezdjék el az ásást, ahol kijelöltem!

Közben a már föltárt csontokról és tárgyakról ecseteikkel és vésőikkel letisztogatták a földet. Amikor a sír egész tartalma előttük hevert, a régész megkezdte a diktálást:

— Írja, Klára a következőket: „tizenhetes számú sír. Hetvennyolc centiméter mélyen, százötvenegy centiméter hosszú női csontváz; irányítása dél—észak. Mellékletei: a lábfejek előtt kihajló peremű, enyhén hasasodó, durva edény. Halvány piros színű. A mellkas baloldalán, a kulcsont alatt, félkorongos fejű térdfibula. A mellkas jobb oldalán a jobb felső karral párhuzamosan, töredékes állapotú bronztű. A bal csuklónál kettőskúp formájú orsógomb két egyenlőtlen magasságú félből. Barnás színű, durva nagyságú.” Ez minden. Semmi csecse-becse, csak a ruhákat összefogó alkalmatosságok.

— Akkor ez mégis férficsontváz?

— Szó sincs óla. Diktálom tovább az adatokat: „negyvenöt, ötven éves nő feltűnően összetört és hiányos koponyája. Az agykoponya nőhöz képest rendkívül nagy. Sérülése: a sok darabra törött agykoponya, a mindkét oldali halántéktáj hiánya és a törési felületeket borító patina, a temetéssel egykorú, a lágyrészeknek teljes elrothadása előtti sérülésekre utal. A homlokcsont jobb felében lévő egykorú patinával fedett sérülés és repedés, életében kapott halálos ütéstől, szúrástól, vagy vágástól származhat, mivel a patinával fedett, de nyitott sebszéleken csontképződés nyomai nem állapíthatók meg.”

— Az eddigi leletek többnyire azt is bizonyítják — elmélkedett Klári —, hogy ezeket a nyomorultakat agyonverték. Úgy gondolom, kevesen pusztultak el természetes halállal.

— Nem lehet büntetlenül háborús életmódot folytatni. Lerajzoltam a sírt, a leleteket főszedheti. Hozza a csomagolópapírt.

— Ne kezdjünk másik sírt evés előtt — fakadt ki az egyik kubikos. — Delet már elharangozták.

— Engem nem érdekel, hogy hány óra. Földolgozom a másik sír anyagát is. Maguk csak tömekekedjenek.

A munkások letették a szerszámaikat és a tó partján tarisznyát bontottak.

— Te ismét nem eszel, fiam? — kérdezte Mihály a fiatalembert.

— Harmadik napja nem jártam otthon. Amit hoztam, elfogyott. Kedves munkatársaim megfeledeztek rólam.

— Az áldóját! Gyere, egyél az enyémből. Jut neked is.

Mindenki adott valamit. Sándor előtt több napi élelem gyűlt össze.

— Ezzel a szalonna, kolbász és tojás mennyiséggel világkörűi útra indulhatsz. Bezzeg nem láttunk ennyi ennivalót egy csomóban, amikor hazajöttem a háborúból.

— Már ismét kezdi!? — fortyant föl valaki.

Az öreg elhallgatott. Sándor Mihály felé fordult.

— Mesélje csak, Miska bátyám.

— Minden háborúnak vége szakad egyszer. Bár az a nagy világégés nem akart múlni. Azt mondták, hogy mire lehull a lomb, győztesen itthon leszünk. Évek teltek, és egyre kilátástalanabbá vált a visszatérés. Azután mégis leadtuk a fegyvereket. Gyalog, lovas kocsikon, marhavagonok tetején, hetekig utaztunk. Látták volna azt a vert sereget! Élelmezésünkről, szétfoszlott ruháinkról már senki sem gondoskodott.

— Akkor hogyan értek haza?

— Az utak mellett, kifosztott krumpliföldeken piszkáltunk elő néhány nyers gumót, kint hagyott marharépat, és a tanyákban rossz polgári ruhát kaptunk.

— Micsoda felelőtlenség lehetett! Miért nem gondoskodtak a hazatérő katonákról?

— Nekünk remek dolgunk volt. Amikor hazaértem, a család jobban éhezett, mint a katonák. A lakosságnak semmit sem hagytak. A háború mindent fölemésztett.

— Vesztések voltunk. Mi ritkán győztünk a történelmünk során.

— A háborúnak nincs győztese. Mindenki vérzik... A két nagyobbik fiam tartotta el a családot. Ez aföladat jócskán rám hárult volna, amikor hazaérkeztem, de hamarosan rá kellett jönnöm, hogy az enyéim jobban járnak, ha elesek. Itthon ugyanis naplopóvá váltam, azért pedig nem járt árvatartás vagy segély.

— Hogy lehet az? Miska bátyám még most is derekasan dolgozik, pedig már megérdemelné a pihenést.

— Nem kaptam munkát. Enni pedig kellett. Így azután fiatalon, egészségesen eltartásra szorultam. A gyerekeim meg is unták a kényszerű hereéletmódomat. A nagyobbik önálló családot alapított, a fiatalabb pedig kivándorolt Amerikába.

A munkások csöndben hallgatták az öreget, csak az állkapcsuk mozgott serényen.

— Végre sikerült munkát szereznem. Kubikoltam egy nagy építkezésnél. Így telt el néhány év. Ekkor jött a válság. Az építkezés félbemaradt. Minket elbocsájtottak.

— Kezdődött minden előlről? Az éhezés, a munkahely keresés, a veszekedések?

— Azért volt egy jelenős különbség a háború utáni helyzetemhez képest. Azóta ugyanis eltelt néhány esztendő, és időt nyertünk. Közben két lányom ismét felnőtté cseperedett; a kisgyerekek megnöttek. Pár év múlva kaptam munkát. Kellő darab hús és kenyér került az asztalra.

— Végre dülőre jutottak. Annyi év után elérkeztek oda, hogy nem nélkülöztek és rendes kerékvágásban haladt az életük.

— Már úgy látszott, hogy mire megöregszünk, kiheverjük a sok csapást, amit fiatalságunk éveiben ránk mért a sors, amikor jött a második világháború. Sok ám az ember életében két világégés. Mint a könnyű pihét a forgószél, fölkapott bennünket, és mindent szétzúzott, amit addig elértünk. De nemcsak egyéni sorsok hulltak kilátástalan, mély szakadékba. Országok, népek süllyedtek a háború tüzes poklába. Megégett minden emberi kapcsolat, amely a szeretetre és az igazságra épült.

— Mit siránkozik! Maga ezt is túlélte. Mások, fiatalok, akiknek még élniük kellett volna, odavesztek — kiabálta az egyik munkás.

— Elpusztult a családom: az asszony, a gyerekek. Egyedül maradtam, túlélő, de összeszáradtam, akár a múmia. Régi kövület vagyok csupán. Tengődök, mint akin nem tudott kifogni a halál, pedig az életem valahol ottmaradt a frontokon, a beszakadt bunkerek mélyén, a kihűlt testek között. Nem én győztem le az időt, az győzött le engem. Már nincs annyi esztendőm, hogy bármit is újrakezdjek. Úgy múlt el a nyár, hogy nem érett meg a termés. Most azt kérdezitek, hogy kinek fáj a zöld gyümölcs? Egyedül a fának, amelyről mindannyian táplálkozunk. Mi lesz veled, táplálékra vágyó, falánk világ, ha elpusztítják előled a termést?!

A beállt csöndet a régész törte meg:

— Egyszerű ember szájából még nem hallottam ilyen filozofikus beszédet. Kend pályát tévesztett, kár, hogy nem ment el papnak.

Az órájára pillantott, majd így folytatta:

— Elmúlt egy óra. Folytassák az ásást! Holnap vagyunk itt utoljára. Addig be kell fejezni a munkát.

Egész délután rossz hangulat ült az embereken. Csak akkor engedett föl, amikor hazakészülöttek.

— Sándor, töltsé még itt az utolsó éjszakát, majd üzenek haza, mint eddig — kérte a régész a fiatalembert. — Akkor nem kell betemetnünk a föltárt újabb sírokat.

Sándor eleget tett a kérésnek. Amikor besötétedett, tüzet gyújtott. Az éjszakák már hidegben gubbasztottak. A magasban egyre több daru krúgogását hallotta, keresték a leszálló helyet. Nehezen tudott elaludni. A tó tükréről párafoszlanysok emelkedtek föl. A csillagok messze remegtek, valahol az álom és az ég határán.

*

A dák pusztítás után Trisson maga irányította az újjáépítést. Sorra kijelölte a törzsi ház, az áldozóhely, a tér, a kutak és a konyhók helyét a tóparton. Most nem a fegyverek, hanem a szekercék és kések dolgoztak. Kivágták és az épülő falu helyére hordták a viskók házához szükséges nádat és fát, mások sarat gyúrtak. Néhányan a kutak gödrét mélyítették. Nem feledkeztek meg az élelemgyűjtésről sem. Nyolc harcos naponként váltotta egymást az őrhelyeken.

Trisson a törzsi ház mögött, a falu fő helyén készítette családjá számára a kúp-alakú konyhót. Derékig levetkőzött és napestig szüntelenül munkálkodott. Mikor besötétedett, közös tüzet gyújtottak a téren. Megsütötték a vadászat során elejtett őzeket és szétosztották. Valaki sündisznót is talált. Kibelezték, tüskés bőrét sárral vastagon betapasztották és megsütötték a hamu alatti parázsban. A sár vörösre száradt és, ahogy leverték, a tüskék, meg a vastag bőr lejött az égett agyaggal. Előttük illatozott, gőzölgött az omlós, fehér hús. A fiatal amazonok között sorra járt. Csipegettek belőle. Hagyományuk szerint, fiúgyermeket szülnék majd tőle.

Tizenhét ember nyugodott le a nap, és a falu újra állt. Messziről úgy nézett ki, mint valami óriás méhkas raj, vagy természetek egymás mellett sorakozó földvárjai. Rajtuk a tapasztás megszáradt és kifehéredett, szinte világított. Az új sámán kiégette az agyagból formált oltárt és fölállította. Dobszóra gyűlt a falu népe. Pession vezette a leghosszabb szőrű kost, az áldozati birkát.

A törzs hálaadó ünnepet ült. A tér benépesült, és Uskeyon leölte az állatot. Vérének bronz edénybe csurgatta, majd ráloccsantotta az oltárra. A harcosok sorra a sámán elé léptek, és Uskeyon vérbe mártott ujjával háromszöget rajzolt a mellükre, megerősítve őket a harc és bátorság jó szellemével. Ezután tüzet gyújtottak, és az állatot megégették a falu védőistenének tiszteletére. Ekkor a sámán a lobogó tűzbe nyúlt, kikaparta és megette a nyers szívet, megerősítve magát a falu népe és isteneik előtt tisztségében.

A téli és tavaszi holdváltások után a legnagyobb ünnep közeledett. Amikor a nappal a leghosszabb, és a nap legtovább világít az égen, az egész nép, minden törzs, főistenét, Napistent ünnepli. Ez idő tájt valamennyi faluból a harcos nők kis csapatai útra kelnek, a törzsfő feleségének, Napisten legfőbb helyi szolgálójának, és a sámánnak a vezetésével, hogy részt vegyenek a nagy törzsi székhelyen, a vallási és közösségi ünnepen.

A mostani szertartás különösen fontos volt. A királyi törzsfő, az öreg Parka megkapja ifjú feleségét, aki még érintetlen. Első virágzása óta harcos papnő társai férfiaktól óva, külön házban nevelték. A legnagyobb törzsfő csak akkor házasodhat, ha elmúltak már szenvedélyei, és hűséges lesz Napistennek nevelt hitveséhez. Az örök csírát bízzák rá, és ha egyszer e nagy kincset elveszti, ha valaki asszonyát megpillantja, ütött a nép végső órája.

Abiétát először választották az útrakészülők csoportjába. Könnyű, díszes fegyvereket viseltek, legszebb ruhájukat vették föl, és fősorakoztak a törzsi ház előtt. Uskeyon megszemlélte őket, majd a csapat élére állt. A falu búcsúztatása közben kilovagoltak a tó partjára, és csakhamar eltűntek a pusztában.

A nap már túljutott a delelőn, amikor érkeztek a Pathissus folyóhoz, és megpillantották a nagy törzs házeit. Az otthonról jól ismert kunyhók során haladtak keresztül. Valamennyi gyékényfüggöny mögül kíváncsi tekintetek figyelték őket. Sokáig meneteltek a széles csapáson, és még mindig egyre több kunyhó sorakozott előttük, amerre csak elláttak. Azután faházak következtek, olyan formák, mint a törzsi ház. Előttük fényes nyelű hajítódárdák álltak a földbe szúrva, teleaggatva harci jelvényekkel és varázserejű díszekkel. Végül hatalmas, kör alakú térre jutottak.

Harcosok tömege nyüzsgött, kiabált mindenfelé. Sok vendég érkezett, akik csereberélni kezdtek, vitatkoztak, hőstetteiket mesélték, vagy éppen nevetgéltek. Rekkenő meleg volt. Uskeyon megkereste régi harcostársait, akik már több nyara itt laktak. Egy sebhelyes öreg átvezette őket a téren, és a házak, majd kunyhók között kanyarogva, szálláshelyet mutatott nekik.

Este mindenfelé fáklyák és tábortüzek gyúltak. A nagy falu fénybe borult. Abiéta és társai még nem láttak ilyet, kicsit meg is ijedtek. Korán lepihentek, de sokáig nem tudtak elaludni. Szokatlanul hatott rájuk a beszűrődő világosság és a zaj. Még éjszaka is újabb csapatok érkeztek. Szünni nem akart a lópaták trappolása, és a magasra fölkapart por belepte izzadt bőrüket.

Alig hajnalodott, amikor megfújták az ünnepi kürtöket. A lázas alvásban lüktető tábor fölriadt. Az emberek kitértek a kunyhókból és házából. Egymást taszigálva igyekeztek a falu tágas főterére, ahol már állt a virágokkal és zöld ágakkal gazdagon díszített oltár. A szentély emelvénye mögött, a szabadon hagyott, széles úton, messze ki lehetett látni a pusztába.

A fekete ég burka egyszerre megpattant, és lila nedveivel, akár héja alól kifeslett vörös bélű gránátalma, a hajdani óhaza kedvelt gyümölcse, előcsurgott a hajnal, a folyót szegélyező fák fölé emelkedve. A rianó kürtök elhallgattak. Hirtelen csönd támadt. A sok százszor száz ember szinte egyszerre lélegzett és csak a szuszogásuk hallatszott. A tömegben fölsírt egy kisgyerek, de anyja a mellét nyújtotta neki.

Az emberek tekintete egy szemként tapadt a keleti égboltra. Az oltár mögött keskeny félkaréjban föltűnt a nap, majd hatalmas korongja emelkedni kezdett. Vele együtt kapaszkodott sok-sok fej és követte útján. Amikor a nap kiemelkedett az éj tengeréből és elvált a földtől, abban a pillanatban ráült az előttük messze álló oltárlapra és kissé megpihent. Az emberek a földre vetették magukat, majd Napisten papnőinek éneke csendült. A tér széléről, minden oldalról hangszer pengett. A fülek dallal és zenével töltődtek meg, a szemek fényel, a lelkek áhítattal.

A nap útját mindannyian követték, amíg a szemük bírta. Azután, amint egyre kisebbé és mind izzóbbá vált, s a szemekből kicsordultak az első könnyecseppek, az oltár mögül előlépett

egy sámán, és messze kiáltva, hangos hálaadásba kezdett. A tömeg fölállt és utána mormolta az ismert ősi imát. Kezdetét vette a szertartás.

Az ünneplő tömeg kettévált, és széles utat engedett a közelgő ünnepi menetnek, amely a tér végében álló, öt nagy törzsi házból indult ki. A természeti erők isteneinek készített szentélyek voltak ezek, és az őket szolgálók hosszú sorban közeledtek egymáshoz, majd egyesülve haladtak az oltár felé.

Elöl ifjú lányok lépkedtek. Indákból, leveles ágakból és mezei virágokból font hosszú füzéreket hoztak. Mögöttük a távoli haza, a tenger mellékének, testvéreiknek üzenetét hozó amazonok és férfi harcosok lovascsapata haladt, akik bujdosva, verekedve jöttek keresztül a végtelen sztyeppén, a dák hegyeken és mezőkön, hogy népük különszakadt törzseivel ünnepelhessenek.

Az asszonyok combig érő, karmazsinvörös, ruhát viseltek, derékövvel. A felsőruha alsó szegélyén és a hosszú ruhaujjon szétszórt aranylemezek csillogtak. Nyakukat színes üvegből, borostyánból és kagylóból készült gyöngysorral ékesítették. A kényelmes mozgást nyújtó ruhát vállukon kerekfejű bronztüvel tűzték össze. Hosszú, vágatlan hajukat, a mellüket fedő, hosszú copfokba fonták. Fejüket hátukra simuló, könnyű kendővel takarták. Csuklójukon szép mívű karperecet viseltek. Deréktől lefelé buggyos nadrágot, amelyet a bokájuknál kötöttek el, vagy hosszú szoknyát viseltek. Finom bőrtalpú csizmájuk puha szárát gyapjából verték, és vékony arany szálakból gazdagon díszítették.

A harcos férfiak fejét børsisak fedte. Mellükön, mások az egész testükön bőrből, szaruból készített pikkelypáncélt hordtak, hosszú nadrágot viseltek és kurta csizmát húztak. Fapajzsot, dárdát, hosszú, vagy rövid, kétélű kardokat és szablyát, íjat, csontvégű nyilakat hoztak. Övükről nagy szemű gyöngy, baloldalon bőrzacskó lógott, tele késsel, árral, kovával és csiholóval. A lovak nyakán föltekerve félelmetes fegyverük, a pányva látszott, amivel már messziről összehurkolták ellenségeiket.

A vendég harcosokat a törzsek sámánjai követték. Tarka maszkot és a varázsláshoz használt bő köpönyegfélét öltöttek. Törzsi jelvényeket és szertartásaikhoz szükséges tárgyakat hoztak. Dobosok, síposok és pengetők jöttek. A dobok szüntelenül döbögtek. A zenészek mögött harcos papnők lépdeltek. Fölfordított pajzsukban mezei virágokat hoztak és az útra szórták.

Fehér ló húzta, földíszített kocsi kanyarodott az oltár felé vezető útra. A lovat senki sem hajtotta; szolga ment előtte, és az állat őt követte. A kocsiban gazdagon faragott trónuson az ősz hajú Parka ült.

A Napisten korongjával földíszített törzsi házból most fiatal nők léptek ki. A nap tűzvörös és aransárga színeit viselték. Az ajtónyílást eltakaró vastag függöny lassan elmozdult, és hat papnő meghajolva kilépett drága terhükkel, a pajzson ülő, letakart szüzzel. Napisten és az öreg Parka jövendő asszonyával.

A fiatal nők körülvették a féltett arát és elindultak. Az út két oldalán zsúfolódó tömeg elcsöndesedett. A menet elérte az áldozati szentélyhelyet. Az oltár előtt valamennyien félkörben helyezkedtek el. A sámánok meggyújtották a tüzet, és a parázsba szúrták azt a sasszárnyakból készített jelvényt, amelyet az ifjú szűz viselt. A család számára leányuk örökre elhamvadt a nap magába záró tüzeiben. A fölfelé szálló szikrákban a nép üzenete Napistenhez előre megy, hogy örömmel fogadja nászra készülődő feleségét.

A tűz ellobbant. A hunyorgó parazsat két sámán kikaparta és a papnők szent itallal lehűtötték az átmelegedett oltárt. A nap ekkor már delelőpontjához közeledett. Ismét fölhangzott a dobok és a sípok zenéje, a harcos nők ajkán ének csendült. A tömeg most a földre ereszkedett. Fekete és ősz főkről egyaránt lekerült az elmaradhatatlan, csúcsos børsüveg.

A szűz asszonyt, kezében a termékenység ősi jelével, fölsegítették az oltárra. Ekkor két megvakított szolgát vezettek elő, és kezükbe adták a vékony bronzlemezről készült,

aranyozott, hatalmas napkorong nyelét, amellyel eltakarták úrnőjüket. Az ének hirtelen elakadt. Minden oldalról fegyveres harcosok tódultak a szabadon maradt útra. Fél térdre ereszkedtek, és buzogányukkal döngetni kezdték pajzsukat.

A nap delelőre ért. A hőség és az emberekben támadt izgalom tetőfokra hágott. A főpapnővé változott szűz, a hatalmas korong mögött, egyedül maradt a fényességgel mindent beborító nappal. Földi szemek már nem pillanthatták meg. A napba lehetett nézni, de rá nem! Arcát fölfedte és eldobta fátylát. Vetkőzni kezdett. Vállán kikapcsolta a fényes tüt és kilépett bokáig érő felső ruhájából. Már csak egyetlen fehér ing maradt rajta. Lassan fölhúzta és levetette. Két kis melle, mint hóbucka közepén tündöklő vadrózsa vörös bogyói ragyogtak. Összezárt combokkal, szemérmes mezítelen, és alázatosan lehajtott fővel állt napszerelmese előtt, ahogy a forró ölelés hevében bekövetkező összeolvadásról semmit sem sejtő, ártatlan lányok várják nászukat.

A pajzsok döbögtek tovább. A szűz gömbölyű combjait lassan szétnyitotta, és hagyta, hogy a forró napsugarak, mint erőt sugárzó hímtagok beléhatoljanak; majd át-, meg átjárják egész testét, verítékben és önfeledt boldogságban fűrésztve. Megtermékenyítsék, majd áldott teste örökre magába fogadja és hordozza Napisten mindig jelenlevő, de világra sohasem születő magzatát. E nász pírja lepte el arcát, remegő mellét, egész testét és átváltozott napleánnyá. Kezét a hasán gyöngéden összefonta, és áldott állapotának tudatában átlényegült, majd boldogan öltözködött.

Miután arcát az utolsó lepellel is leterítette, a termékenység ősi férfijelével megkondította az eléje tartott bronzkorongot. E hangra a sámánok csöndet parancsoltak. Elhalt a suttogás is, még a lélegzetvételt sem lehetett hallani. A papnők csoportja egyszerre kiáltotta:

— A nász megtörtént!

A sámánok együtt harsogták:

— Megfogant!!

Az ünneplő népből fölszakadt a visszafojtott, boldog várakozás:

— Magába fogadta az istent!!

Az emberek igyekeztek az oltár közelébe jutni, de a harcos asszonyok kivont szablyái útjukat állták. A fősámán ismét fölszította a tüzet, és a leölt fehér lovat hatalmas, lobogó máglyára rakták. Ezután Napisten asszonyát Parkához vezették, majd mindkettőjüket egy pajzsra ültették, és elvitték az öreg törzsfő házába.

A nép ezután a folyópartra tódult, és ellepte a sekély vizet. Fürödtek, a fák alatt letáboroztak, ettek, ittak, dalolászta. A földet szétdobált csontok lepték, néhányan összeverekedtek és kést rántottak. Alaposan belekóstoltak a tökhéjakba mert, erjesztett italba.

Estére, amikor a sötétség előlopakodott a túlpárt felől, és apró tüzek gyúltak az erdőben, többen párt kerestek, párt találva a bozótban szeretkeztek. Egy kurtalábú, tagbaszakadt férfi Abiétát is vállon ragadta.

— Hagyj! — ellenkezett az asszony!

— Aki ezen a napon fogan, fiúgyermeket kap ajándékba.

— Az én párom már elvégezte ezt a kötelességét!

— Kár. — vont vállat a férfi. — Nem lesz Napisten választottja.

Feljöttek a csillagok. Abiéta vízbedőlt, fiatal mocsári tölgyön ült. Odalent, a folyó tükrében megpillantotta a holdat, és saját arcát. A két kép lassan összefolyt, és széttört a föltámadó szél hajtotta hullámok hátán.

Először gondolt arra, hogy jó lenne most Trissonhoz bújni, mivel magányos és Napisten sugarai oly távolról ragyogtak, míg társa lehelete közletről melegítette testét-lelkét. Másnap hajnalban hazatértek.

Néhány hét múlva kereskedők érkeztek nyugat felől. Hosszú kocsikaraván haladt középen, körülötte pedig fegyveres lovasok kísérete baktatott. Hadi csapatnak tetszett a menet. A kocsikból gyorsan erődítményt lehetett alakítani, és mögüle védeni a drága árut.

A kereskedők útja kelet felé vitt, nagy tenger partjára, ahol a nap ritkán rejtezik felhők mögé. Amint a faluhoz értek, rövid időre megálltak vizet szerezni. Megtöltötték a bőrtömlőiket. A kunyhókból kíváncsian bújtak elő az emberek, és rögtön megindult a csere. Bőröket adtak, sásból, gyékényből font szőnyegeket, hatalmas kagylók gyöngyházhéját, madártojásokat, húst és birkatejből készült ételeket. A kereskedők fegyvereket kínáltak, bronzból készült edényeket, pénzt, tarka ruhát és változatos, sokszínű gyöngyök garmadát.

Abiéta buzogányt választott. Trisson csecse-beccsével kívánt volna asszonyának kedveskedni. Nagy, piros üveg- és kerek borostyán gyöngyöket mutogatott, de az asszony valamennyit visszautasította.

— Harcos vagyok, nem ágyas. — morogta.

— Hiszen minden nő hord valami csillogót saját ékesítésére, akármilyen jól is bánik a fegyverrel.

Végül két bronztűt fogadott el, hogy ruháit összefogja velük. Az egyik kereskedő valamit értett a nyelvükön. Szót váltottak.

— Errefelé kemény hideg a tél. A hold többször megtelik és elfogy, mire a hó elolvad. Hol töltitek a telet?

— Itt! — mutatta Trisson a falut.

— Ezekben a kunyhókban?

— Eső, hó nem árt nekik.

— Mivel fűtötök?

— Mi az, hogy „fűtötök”?

— Hogyan melegítetek be a viskóitokat?

— Beleheljük. Legföljebb parázs szunnyad a hamu alatt.

— Tüzet nem raktok?

— Ha elűzzük a farkasokat, vagy áldozatot égetünk. Néha meg húst, vagy lepényt sütünk.

— Hol tudtok a hidegben fürödni?

— Csak akkor fürdünk, ha melegünk van. Nyáron.

— Fogalmatok sincs a kényelemről.

— Ha harcolunk, kimelegszünk. Gyékényünkön szabadon elnyújtózva fekszünk.

— Ahonnan mi jövünk, sokkal könnyebb az emberek élete. Emeletes házakban laknak, amiket kövekből építettek. Mire fölkelnek, a rabszolgák illatos fürdővel várják őket. Amikor odakint hó esik, szobáikban tűz áraszt nyári meleget. Asztalnál étkeznek, külön szobában, nem a földről esznek. A tányérjaik fémből, gyakran ezüstből, az ivókupáik aranyból készültek. Ünnepeiken vigadnak és fogadásokat tesznek egy-egy kedvenc, erős játékosra, akik életre-halálra küzdenek egymással.

— Mondd, mekkorák azok a falvak?

— Falu? Megbolondultál? Városok! Megszámlálhatatlan nagy házzal, amelyek között a legkisebb is akkora, hogy beleférne a ti összes kalyibátok. Birodalom az, köves utakkal, nem sáros ösvényekkel; vízvezetékekkel, nem ásott kutakkal; képzett hadsereggel, nem portyázó harcosokkal. Határaikat tengerek mossák. Királyát a föld urának hívják.

— Nekem nem parancsol. A törzsfő itt én vagyok.

— Ma még. De holnap már elsöpörhetnek, mint szél az őszi levelet.

— Merre van ez a mesebeli ország?

— Menj mindig nyugat felé. Kelj át a Pathissuson. A homokdombok között utad továbbra is napnyugatra vigyen. Úsztass át a Danuviuson, és ott találod határait annak a birodalomnak, amelyről beszéltem. De, ha átlépted e föld mezsgyéjét, menj, mint békés utazó,

fegyvertelenül, mert ha támadni akarsz, meg kell növelned néped számát tízszer annyival, mint ahány csillagot látsz az éjszakai, derült égen.

A por, amit a tovahaladó kereskedők kavartak, már régen visszaült a tájra, de Trisson feje csak nem nyugodott. Új, gyötrő és izgató gondolatok zibongtak benne a gazdag népről, akik boldogabbak és vidámabbak, mint az ő kunyhólakói. Elment a sámánhoz és így szólt:

— Jósold meg nekem, hogy sikerül-e új hadviselésem?

— Merre tervezed utad, és milyen céllal, törzsfő?

— Harcosaimmal a gazdag országba akarok eljutni, amiről a kereskedők beszéltek az imént. Ott bőven találunk kincset, hatalmas házaikban fürdenek, barmaik csordaszám legelésznek, míg nekünk csak néhány cserépfazekunk akad, és állatainkat meggritkította az ellenség.

— Vagyis zsákmányszerző útra készülsz?

— Falum és a magam érdekében indulok háborúba.

— Csakhogy az istenek nem árulják el a titkaikat ajándék nélkül.

— A hír fejében mit kívánnak tőlem a jó szellemek?

— Legszebb juhod máját.

— Elhozom neked, amit kérsz, de az állat többi része a kunyhómban marad.

— Ennyire fősvény akarsz lenni, törzsfő? Az istenek sokkal kegyesebbek. Hozd csak el élve azt a birkát! Az áldozathoz vér is kell.

Trisson átadta a juhot, és a törzsi ház előtt türelmetlenül várakozott, amíg a sámán odabent meghallgatja a sorsdöntő jóslatot. Végül megjelent Uskeyon a bejáratnál, és így szólt Trissonhoz:

— A bölcs szellemek tetszéssel fogadták áldozatodat. Azt üzenik, hogy szeretik harcosaidat, és tiszteltetnek téged. Sok sikert kívánnak vállalkozásodhoz.

— Mit jövendöltek? Győzelmet?

— Törzsfő, neked nem elég egy öreg kosért ennyi jóslat? Különbösen is, az istenek nagyon bölcssek és látják a jövendőt, de erről az embereknek sohasem beszélnek nyíltan.

Trisson kelletlenül tért vissza kunyhójába. Abiéta melléje húzódott.

— Fogj ismét egy juhot és menj a sámánhoz — suttogta az asszony. — Mondd meg neki, hogy tudakozódjon a szellemeknél utódod jövetele felől. Ma reggel megmozdult bennem a fiad.

— Gyereket hordozol?

— A te fiadat!

— Miből tudod, hogy fiú lesz? Nekem minden asszony leányt adott eddig.

— Harcos nő csak fiút szülhet!

— Amit a hasadban hordozol, meg kell védeni az életet.

— Vigyáznunk kell rá, hogy maradjon valaki közülünk. Amint hallom, ismét hadba készülsz.

— Új fegyvereink erősek. Lovaink pihentek. Két nap múlva útra kelünk. A nyugati országba igyekszünk.

— Máris elmégy, Trisson? Még alig értünk haza, kunyhóinkat hevenyészve fölépítettük, de nem dacolnak az üvöltő, téli viharokkal.

— Csak fegyvereink vannak, de kincseink, barmaink hiányoznak.

— Lovaink nem szeretik a mély vizet. Nem ismerünk gázlókat a nagy folyón. Hogy akarsz átkelni? Most itthon lenne rád nagyobb szükség.

— Mi dolgom itt?

— Tovább kell építeni a falut.

— Harcos vagyok.

— Törzsfő! Gondoskodj embereidről! Maradj még velem.

Trisson sokáig viaskodott a gondolatokkal, míg végül belátta, hogy Abiéta szavai helyesek.

— Megvárom a telet, hogy beálljanak a folyók. Akkor útra kelünk.

Az ős gyűjtögetéssel, vadászattal, halászattal telt el. Készülődtek a hosszú télre és az ismeretlen útra. A dákok egy ízben ismét közel merészkedtek a faluhoz. Rabolni próbáltak, de elkergették őket.

A falu szélén magányos kunyhó állt, távol a többiektől. Napok óta gyermek sírás és dobogás hallatszott belőle. A zaj végre föltűnt az embereknek, és megkérdezték az öreget, aki egyedül lakott a fiúval:

— Mi baja az unokádnak?

Az öreg szomorúan lehorgasztotta a fejét és ujjával a homlokára bökött:

— Itt van nála a baj — válaszolta.

Az emberek vállat vontak és a dolgukra mentek. Az egyik délután, amikor a gyermek úgy dőngette a kunyhó falát, hogy hullt róla a tapasztás, az öreg nem bírta tovább és elment a sámánhoz.

— Beteg az unokám, segíts rajta.

— Mi baja?

— A feje gyöngye és rossz szellemszállta meg.

— Mit művel?

— Napszámra ordít, veri a falat és körbe forog.

— Csak most mondd, öreg! Nem félsz, hogy téged vagy másokat is megront?

— Félek. Azért jöttem.

— Hozd hamar a gyereket, meg kell fűrni a fejét!

Az öreg hamarosan hozta a rugdalódzó fiút. Ványadt kis teremtés volt. A bőre fehéren világított, akár a hó. Nagy, gubancos haját viselt. Dülledt szemében szüntelen rémület ült. Bevitték a törzsi házba. Uskeyon magára öltötte a sámánruhát, és a szelleműző maszkot. Harcos papnők érkeztek, akik a fal mellett leültek, és fölvaltva könyörgő, majd rontás elleni imákat mormoltak.

Az öreg lefogta a gyereket és kezét, lábát megkötözték. Uskeyon éles kést vett elő, és a halántéka fölött tenyérnyi darabon kopaszra vágta a beteg haját. Fölhasította és fölemelte a fejbőrt, majd vésőszerszámot hozott, amit emberöltők óta egymásra hagytak a sámánok. Bunkót fogott és apró ütögetéssel körbe véste a csontot.

A fiú eleinte éktelenül ordított, majd fájdalmában elharapta a nyelvét. Ekkor fadarabot löktek a foga közé, hogy meg ne fulladjon. Darabig még hörgött, azután lezárult a szemhéja és csöndbe maradt.

Uskeyon a léket gondosan kiemelte és a szabadon maradt lyuk fölé hajolt. Ráolvasott és gyors taglejtésekkel igyekezett a rossz szellemet kiűzni. Félrefordította a fejet és a lyukon keresztül sárgás folyadék távozott. A sámán megkönnyebbült. Visszahúzta a fejbőrt a szabadon maradt nyílásra. Fűveket helyezett a sebre, majd finom ruhadarabbal bekötötte.

A fiút visszavitték a kunyhójába, a kivett koponyadarabot pedig elégették. A gyerek másfél napig feküdt, alig mozgott. Miután fölnyitotta a szemét, a fejéhez kapott. Kiabálni kezdett, majd napról-napra csöndesebbé vált. Fejsebe lassan begyógyult. Nem beszélt többé, nem is ordított. Enni sem kért. Ha napokig elfeledkeztek róla, addig nem evett. Amikor kínálták, nyelte a falatot, amíg etették.

— Látjátok, hogy megbékélt? — örvendezett a sámán. — Mióta kiűztem fejből a rossz szellemet, nem gyötri többé.

Legjobban az öreg örült, hogy nem maradt egyedül.

Amikor az utolsó darucsapat is távozott a pusztáról, és a farkasok éjszakánként már kimerészkedtek a nádasokból, s a tó partján, a kunyhókhoz közel üvöltöttek, Trissonútra kelt a harcosaival.

— Várj még! — fakadt ki Abiéta. — Hamarosan megszülöm a fiadat. Nem vagy rá kíváncsi?

— Indulnom kell! Vágyom már a szablyaforogásra. Más törzsekből is jöttek harcosok, akik éhesek és fáznak, mert nincs már több levágható állatuk és felölthető ruhájuk. Tudod, hogy birkáink elfogytak, edényeink kiürültek. Onnan veszünk, ahol dúskálnak benne. A farkas is azért bújik elő, mert a gyomra hajtja.

Trisson négy falu harcosait vezette, és szüntelenül napnyugat felé haladtak, amerre a kereskedők jelezték a mesés birodalmat. Átkeltek a Pathissuson és elérték a másik nagy folyót. A túlparton erős falakat láttak kígyózni; tornyokat és erődítéseket, amelyekről csak hírből hallottak.

Abiéta megszülte fiát, és ettől kezdve mindennap erősen várta haza a társát. A hó szakadt, elborította a tavat, és a pusztát. Éjszakánként a farkasok már a kunyhók között játak, és hajnalig nem lehetett tőlük kilépni. A parázs szüntelenül izzott a tűzlyukban, és megvédte a visító csecsemőt a fagyhaláltól.

Abiéta ordasokat és rókát nyilazott. A vastag, puha prémeket a kunyhó belső falára tapasztotta, majd kiszáradásuk után a gyermek gyékénykosarába helyezte. Az agyaghombár alján végleg kiürült minden gabonaszem, és ha lepényt akart sütni, kölcsönkért a szomszédoktól. Minden délben, amikor a komor felhők közül a nap fölsejlett, és a fehér tájon messze el lehetett látni, nyugat felé nézett. Sokáig állt nesztelenül, mozdulatlanul. Körülötte a hókristályok villogtak, és úgy szórták szerte sugaraikat a levegő halványkék vizébe, ahogy a tikkadt nyár kiszáradt tavának sziksókristályai ragyogtak. Ebben a különös fényjátékban szeme káprázott, és mintha délibábtól lebegett tájat csodálna, apró, egyre növekvő lovasokat pillantott meg vágatni.

— Megszületett a fiad, Trisson! — kiáltotta a visszhangtalan pusztába, ahol a szó szétterjedt és elveszett az asztalsík hósivatag fölszínén.

Amikor közelebb értek, a hang a sereg elé szaladt, azután szétverte a lovasokat, mert sokkal erősebb és valóságosabb volt, mint a képzeletből és csillogásból szőtt figurák.

Az egyik napon újra eltűntek a csikaszkok. a nádasból most új élet kelt. Békák mozogtak a part menti sekély, langyosodó vízben. A farkasüvöltést más muzsika váltotta föl, és szebb volt, kedvesebb, mint az ordítás. A nádas susogva zenélt. Abiéta esténként kiült a partra. Mintha korábban itt élt emberek szellemei meséltek volna az ősz érett gyümölcsök illatáról, a téli pihenőről, amely megtelik vágyakkal, és a befagyott tó jegén csúszkálnak körülötte, vagy a darvak megtérését jelző, tavaszi felhők fölött szállva hozzák vissza őket a messzi északról. Őlébe vette a fiát, aki már érdeklődve tekintett szét ebben a különös világba, és együtt hallgatták a megszólaló regét.

A következő hajnalban végre visszatértek a harcosok. Abiéta éppen fiát szoptatta, amikor meghallotta az ismerős lódobogást. Mellén a gyermekkel kirohant az érkezők közé.

— Trisson, Trisson! Nézd, kit hozok! — kereste párját.

Harcostól harcosig szaladgált.

— Nem láttátok az emberemet?

— Ki a te társad, asszony?

— A törzsfő! Miért tetteted magad, talán nem ismered?

— Ő új feleséget hozott a nyugati országból.

— Trisson?

— Őt agyonverték. Másik vezért választottunk.

— Az nem lehet. Még nem is látta a fiát! Trisson!! — ordított a nő, magából kikelve. — Hol bujkálsz?!

— Elment az eszed? Harcos nem komédiázik. Az embered elpusztult!

Abiéta némán meredt a lovasokra. A harcosok megrakodva érkeztek. A vezetékre fogott állatok hátára málhákat kötöttek. A férfiak oldalán degeszre tömött tarisznya lógott. Különös

fegyvereket hoztak, erős, vastag kardokat, csillogó ércből, kemény fémvérteket. Bronz és ezüst edényeket, puha szöveteket.

Az itthon maradt asszonyok, gyerekek és az öregek körülfojták a harcosokat. Az érkezők csodálatos, villogó köveket, tüket, fésűket és szebbnél szebb gyöngyfüzéreket hoztak. Valaki megkérdezte:

— Barmokat nem zsákmányoltatok?

— Gazdag házaik vannak, amelyekben annyi kincset halmoztak föl, hogy a két folyón átkelőt lehetne belőlük építeni. Még a halottaikat is kőből faragott ládába helyezik. Ki foglalkozott volna állatokkal, amikor ilyen prédára tehattünk szert?

— Merre jártatok ilyen sokáig?

— Többször is betörtünk a falak mögé, a városokba. Nehéz csatákat vívtunk. Ott bátrak és erősek a férfiak. Közülünk sokan nem jöttek vissza, de bőséges a zsákmányunk.

A falu örömmáorban állt. Ebből a boldogságból még azoknak is jutott valami, akik családtagot veszítettek. Csak Abiéta maradt öröm nélkül. Bement a kunyhóba és szabljájátfölcsatolta, övébe késeit tűzte, amelyeket a múlt nyáron letett.

— Nem a szoptatást kell választanom, hanem a fegyvert, mert immár egyedül vagyok ismét, aki e gyermeket megvédheti.

A lovak még alig pihenték ki fáradtságukat, amikor a szomszéd falvakból fegyveres csapatok érkeztek, és további harcra tüzeltek. Újra elindultak a napnyugati, gazdag országba. A téli kalandozások híre messze eljutott. Még néhány szökevény dák is csatlakozott, akikkel gyorsan megbarátkoztak. Ők jobban ismerték a folyók rejtett gázlóit, és vezették az összegyűlt sereget.

Abiéta fogatlan öregasszonyra hagyta gyermekét, és beállt a csapatba. A csatározás során lovas és ló úgy hullott, akár nádszálak az aratókés nyomán. Ezüst tallérért, néhány borostyángyöngyért recsegő csontokat, halálos sóhajokat és vért, sok vért kellett áldozni.

A következő tavaszig háromszor fordultak. Abiéta sok sebet kapott. Fél mellét levágták, karját átszúrták, de erős volt, akár az ütött ordas, amely elvonszolja magát a biztos pusztulásból.

Amikor végre hazakeveredtek, az öregasszonyt, aki a gyermekét nevelte, már nem találta. Kérdezősködött felőle, és a fiáról faggatta az embereket. Valaki még emlékezett arra, hogy a gyermekén jókora piros foltok keletkeztek, és napokig lázasan hánykolódott. Azután azok a vörös pettyek a vénasszony testét is ellepték, és a sámán hiába kötött rájuk farkashajat, meg birkaflaggyút, mindketten meghaltak.

— Az asszony védje meg családját, ha kell, de nem arra teremtett, hogy hajnalokon, amikor a mezők lucska még föl se száradt, és gyermekét meg sem etette, máris nyeregbe szálljon; hogy fegyverrel kezében harcoljon, küzdjön magányosan, igazságos jussért, vagy rablott zsákmányért. Az asszony ne azért éljen, hogy öljön és csatározzon! Gondoskodjék az otthon nyugalmáról. Szüljönfiakat és nevelje föl a családját — fakadt ki Abiéta.

A tömeg kíváncsi és kapzsi gondolatai egyre inkább a távoli birodalmat fürkészték. Még a szomszédos népek is békében hagyták egymást. Az egyik délelőtt lovasok siettek a tóparti faluba. Díszes ruhát viseltek. Tüzes, fekete méneiket drága szerszámokkal látták el. A nagy törzsfő, az öreg Parka jelvényeit hozták.

Az érkezők leszálltak lovukról, és a falu lakói megvendégelték őket. Birka tejét, sajtjélét és frissen ölt bárányt adtak a kedves vendégeknek.

— A béke ígérését hozzuk — kezdte a beszédet Parka küldötte.

— Miféle békét hirdetsz? — húzta össze a szemöldökét Kandanon, a fiatal törzsfő.

— A szomszéd népek barátságát.

— Kinek használ a te békéd, harcos? Nekünk nincsenek legelésző állatsordáink, gazdag kőházaink, bőven termő földjeink. Abból élünk, amit a harcokban szerzünk. Számunkra a béke a pusztulást jelenti.

— Csakhogy Parka nem azért a legbölcsebb közöttünk, hogy mindezt ne tudná! Az ő gondolatai messzebb járnak, mint a miénk. A legtekintélyesebb törzsfő, az öreg Parka azt üzeni neked és törzsed minden harcosának, hogy szövetséget kötött a dákokkal. E nép nem ellenség többé, hanem jó barát. Parka tehát kér téged, akit sokra becsül bátorságodért, hogy ne háborgasd többé a szomszédos dák falvakat, hanem hívd őket segítségül.

— Ha szükségét szenvedtünk, tőlük vihettünk állatot, gabonát vagy fegyvert.

— A dákok minket éppen így fosztogattak. Egymástól mindig ugyanazt raboltuk vissza, miközben szüntelenül csökkent az adag. Ezért egyik nép sem gazdagodott, de sok embert veszett, pedig mind kevesebben vagyunk ahhoz, hogy magunkat megvédehessük.

— Ezzel a békével pedig éhen halunk. Meggyorsul a pusztulásunk.

— Ez a béke szövetséget jelent, hogy többen legyünk a háborúhoz.

— Milyen háborúhoz? — enyhültek meg Kandanon arcán a borús ráncok.

— Törzseinken túl, napnyugatra gazdag országot védnek erős falak és harcosok. Úgy hívják, hogy Pannonia. Nagy ország az, gazdag vidék. De ez a nép erős, csak úgy győzhetünk rajtuk, ha sokan leszünk.

— Jól ismerem azt a földet, amiről beszélsz. Magam is többször megfordultam ott.

— Magában a réti farkas sem erős, egy nyílvesző leteríti. Sok éhező csikasznak kell csordába verődni, hogy csattogó álkapcsaik száma megsokszorozódjon. A nyomorúság nagy bátorság, nincs veszteni való! Az éhség veszedelmes fegyvert készít a mi fogainkból, amelyeknek fizetett lándzsák és kardok nem tudnak majd ellenállni.

— Tetszik, amit mondtál harcos. A nagy Parka valóban mindannyiunk között a legbölcsebb.

— Parka hamarosan üzen neked, hogy csatlakozz a csapatainkhoz. Akkor harcosaiddal együtt ülj lóra, hogy késedelem nélkül útra kelhessünk napnyugat felé.

— Kérése szerint cselekszem. Mondd meg az öreg törzsfőnek, hogy addig új ideget feszítünk íjainkra, és élesre fenjük szablyáinkat. De ne sokáig késlekedjen hívó szava, mert gabonás vermeink alja már kilátszik, és mezőinken kevés barom béget.

Évek teltek folytonos hadakozással. A nádasban egymást váltották a békaénekek, de Abiéta csak ritkán hallotta. Szüntelenül úton járt, viaskodott és zsákmányolt. Kunyhója közben összeroskadt, de senki sem maradt otthon, aki megjavította volna.

Falujába fáradtan tért vissza. Csontjai ropogtak, és fájtak, ha tagjait mozdította. Az éjszakai hideg erdők, a vizes rétek, a mocsaras, nádas lápok, eső és forró napsütés kicserzették bőrét. Barázdáikkal mélyen a húsába vájtak.

— Ki fogad be engem kunyhójába? — kérdezte fönnhangon a falu terére kiállva.

— A te viskód miért nem jó, Abiéta?

— Összedőlt.

— Építs magadnak.

— Ki fogad be engem kunyhójába?!

— Mutasd a testedet! — kiabálták a férfiak.

— Ne tapogassatok!

— Meg kell győződni, hogy mire vagy még alkalmas.

— Mindenre, amit harcos asszony tudhat.

— Te már nem bírsz fiat szülni, sem gyermeket nevelni.

— Nézd meg a karom.

— Ványadtak izmaid.

— Úgy forgatom a fegyvert, mint te!

— Ne gyere többé harcolni. Maradj itthon és gondozd a kicsiket.

— Ki fogad be engem kunyhójába?! — kiabálta kétségbeesve.

Elvették tőle a lovát és átadták egy fiatal nőnek. A fegyvereit önvédelemre megtarthatta. Ez a harcost megillette, amikor kivénül. Intő jel is maradt, hogy maga ellen használhatja, ha

végleg terhére válik a falunak. Abiéta nem járt többé csatározni. Kunyhóikat sem hagyta el. Ült a hajlékok között, és magokat örölt, bőröket kaparászott és szárított, vagy az állataikat etette. Olykor kislányokat is bíztak rá, vagy betegeket kellett etetnie. Kerek gödröt vájt a földbe, befödte náddal és letapasztotta. Idehúzódott éjszakára. Abiéta éjjelei magányosan és álmatlanul teltek. Már senki sem kívánczolt bebújni hozzá, hogy számára meleget vigyen. Gyékényére fázósan gömbölyödött, mint az a medve, amely téli álmatlanul akart aludni.

Kora hajnalban egy fiatal harcos lány, aki éppen portyára indult, megzörgette lakógödre fölött a tetőt, és halom rostot dobott a bejárat elé. Oda szólt a kócosan előbújó, álmos Abiétának:

— Messze visz az utam, pedig dolgoznom kellene. Fond és szódd meg ezt a rostot helyettem. Talán egy bárányt kapsz érte.

Abiéta, amint életet vert elzibbadt izmaiba, elővette hosszúnyelű orsóját és pörgetni kezdte. A rostot előbb fonallá fonta, majd két szomszédos fa derekára keresztbe rudat kötözött, és rá sűrűn, egymás mellé erősítette a fonalakat. A lelógó fölvető szálak végére agyagból formált, parázson kiégetett, körtére emlékeztető nehezekeket kötött, és egy hosszú, vízszintes fonallal, ügyes kézzel szövögette őket egységes szőnyeggé.

Csendes, meleg, nyári délelőtt, amikor a harcosok messze jártak, a gyerekek és az öregek pedig kunyhóikban hűsöltek, kiballagott a tó partján vájt gödörhöz. Agyagot kotort a mélyből, ujjai között többször átmozgatta, és kiszedegette belőle a kemény rögöket. Előbb új orsógombokat készített. Az agyagdarabkákat két tenyere között gömbölyűre formálta, majd egy vastag csonttűvel átszúrta. Volt, amelyiket így hagyta, némelyeket kerek koronggá lapította, másokat két oldalukon kihúzott, hogy fenekükkel összefordított kúpokhoz hasonlítottak. Az utóbbiak közül egyet különös gondossággal készített magának.

„Ezt nem használom — ábrándozott. — A fegyvereim mellett tartom majd, hogy síromba helyezték. Odaát fonok és szövök, hogy akik az enyéim közül előre mentek, a hidegtől ne szenvedjenek. Napisten ereje hozzájuk ott már nem ér el.”

A következő reggel az agyagból egyenletesen vastag, hosszú hurkákat gyúrt, és szorosán egymás fölé, körbe kezdte rakni, ahogy a kígyó tekeredik. Nagy hasú, széles szájú, kisebb-nagyobb edényeket készített. A fölrakott edény falát nedves ujjával összenyomkodta, majd kívül-belül elsimította. A bögréket, fazekakat a parton sorba rakta száradni. Darabig gyönyörködött bennük, pedig nem voltak különbek, mint amelyeket a többi öregasszony gyártott. Sajnálta, hogy a dákok széttörték az edényformázó, forgó korongokat, mennyivel gyorsabban és szebben lehetett volna azokkal dolgozni. De azt is megölték, aki ezeket alkotta.

Amikor az iszapos, szürkés sárga víz fölé hajolt, hogy megmossa kezét, aluról a mederből kirajzolódva egy nő pillantott rá, aki hasonlított hozzá. Egyszerre törülték meg veritékes homlokukat, azonos módon mozdult a karjuk, csak ő, az odalent lakó, mindent fordítva végzett.

A föld és víz tükréből kibomlott hajú asszony tekintett vissza, és először volt alkalma magát hosszabban megnézni. Az arcán árkok mélyedtek, hajában fehér szálak tekeredtek, szája lefelé görbült, akár a hold szarva, ha csurgóra állt. A szeme tágra nyílt és fürkészve figyelte a föléje hajlót. A szeme kút volt, két mély, fénytelen üreg, és lefelé csalogatott, abba a világba, ahonnan a tükörkép nézett rá.

Ez a látvány más volt, mintamit egyszer lopva látott a papnő bronztükrében, amelyet magával vitt a központi sírba, amely köré azóta több sorba temették elődeit és társait. Most eszébe jutott a gyermekkori emlék, de közben tudatosult benne, hogy ő ennek a sírkörnek majd a szélén kerül egy szegényes gödörbe.

Abiéta sokáig nézte az arany napfényben alulról rezgő, egymás szemébe néző embert, aki már odaát szolgált; aki hívta itt maradt párját, hogy egyesüljenek és új, ismeretlen életet kezdjenek. Messze járó fiai ott vége nincs pusztákon, kedvükre nyargalhatnak a szőrén megült csikóikkal. Férfiak jutottak eszébe, akik hajdan megosztották vele a gyékényüket, majd sorra

mind itt hagyták. Látta kisdedeit, amint a napsugarakon, mint hosszú szövőszálakon másztak, hintáztak, és egy vidámabb világból pici karocskáikkal felé integettek.

— Megyek! — kiáltotta. — Várjatok!!

— Az asszony odalentről feléje nyújtotta a karját.

— Segíts odajutni. Add a kezed! — mondta Abiéta.

Kimeredt ujjai beleértek a vízbe, és összeütköztek a fenék hideg sarával. A kép eltűnt, a szemek mély kútja fröccsenve beomlott, és eltemette az utat ama másik világba.

Napisten sütött és útján egykedvűen tovább ballagott. Abiéta ilyen közélről először találkozott a hozzá vezető ösvénnyel, de a hideg kézfogás visszalökte az élők valós birodalmába. A kezében tartott, összemarkolt sarat a pocsolyába vágta, és elnyújtózott. Már csak a szikben, csöndben, melegben gubbasztó falura gondolt és könnyek között mosolygott.

Újfajta nyugalom élt benne. Lassan beletörődött a változtathatatlan sorsába. Élvezte a csöndet körülötte. A sok kaland, vérző sebei, egyre messzibbre tűntek. Kiöregedett a veszélyekből, amelyek nem is vonzották többé, mint fiatal korában. Békére vágyott. Már nem is tudta pótolni mindazt, amit a harcos sors ifjú korában elrabolt tőle; de ha maradt ideje a napi munka közben, kiült a tó partjára, vagy feküdt a napon mozdulatlanul. Sugarak simogatták végig, a távoli ég felől jövő fények, amelyek meleget hoztak számára. Most élvezte és tudta meg igazán, hogy mit jelent az ember számára a béke és nyugalom, milyen kegyetlen a háború, és mennyire szerencsétlen azok sorsa, akik csak a harcokat ismerik.

A nap újra forrón tűzött, és fölperzselt a mezőket, amikor fárad harcosok vágattak a falun keresztül. Le sem szálltak a lovukról, csak vizet kértek és siettek tovább, mint akiket láthatatlan ellenség üldöz. Másnap ismét dákokat láttak nyargalni a tó mellett. Kelet felé tartottak. Minden órában jöttek harcosok a testvértörzsekből, vagy a szövetségeseik közül, de idevaló egy sem ékezett.

Végül zilált csapat állt meg a törzsi ház előtt. Több sebből vérzettek. Némelyiknek orra, kézfeje hiányzott. Ruháik szétszakadoztak. Kimerülten kértek ételt és italt; sebeikre füveket és kötést. Riadtan tekintettek visszafelé.

— Honnan jöttök? — kérdezte tőlük az egyik öreg.

— Nyugatról.

— Mi történt veletek?

— Futunk a halál elől.

— Harcos nem tesz ilyet.

— Hol vannak már a mi harcosaink? Csak szétvert, megfélemlített kis csapatokat láthatsz.

— Adjatok hírt a falunkbeliekről.

— Senkiről sem tudunk. Egyesültek seregeink, sokan voltunk. Azt gondoltuk, hogy erőnket nem lehet legyőzni. Betörtünk a gazdag országba. Azután katonák jöttek, mintha a föld alól is fegyveresek bújtak volna elő. Hosszú és sűrű hadoszlopban vonultak. Félelmetes volt őket nézni. Szétverték bennünket. Úgy pusztultunk, hogy alig maradtunk. Az ellenség kocsijai és lovai élöket, holtakat egyaránt összetapostak. Ki tud nektek beszámolni egy falu harcosairól, amikor törzsek veszték el az utolsó szálig!

— Hihetetlen, amit beszéltek.

— Annyit mondhatunk csak, gyanakvók, hogy meneküljete, mert nyomunkban vannak. Olyan nagysereggel jönnek utánunk, hogy nem terem annyi nádszál a tavon, amennyi a harcosaik száma.

— Mindenkit meg akarnak ölni?

— Látnád, hogy lógtak szögekkel fölfeszített fákon élő emberek, szörnyű kínok között ordítva, az utak mentén. A szopós csecsemőt sem kímélték! Megtorolják fosztogatásainkat.

— Hová menjünk?

— Bújjatok a föld alá, vagy rohanjatok kelet felé, arra még szabad az út.

A lovasok elvágtattak. Az öregek összeültek és tanácsot tartottak.

— Várjuk meg a harcosainkat.

— Lehet, hogy mind elpusztultak. Különben sincs idő a várakozásra.

— Csak a fegyvereinket vigyük.

— Az állatokat is tereljük. Valamit enni kell!

— Akkor lassan haladunk és utolérnek.

— Így is, úgy is az lesz a sorsunk, hiszen kevesen vagyunk és öregek.

— Jobb, ha megvárjuk itt az ellenséget. Pusztuljunk a saját földünkön.

— Elbújunk a nádasban. Lehet, hogy nem jönnek erre. Majd elkerülik az ingoványos vidéket.

— Nem sok a remény. A tó partján száraz, kemény az út.

Miközben így tépelődtek, újabb menekülő csapat érkezett. A falubeliek már messziről észrevették a vágató lovakat, a paták kavarta porfelhőt, és a kerek, csillogó jelvényt. Harcos papnók csoportja közeledett fekete lovakon, kivont, rövid kardokkal, elszántan, félelemkeltően, semmitől sem rettenve. Elöl nagy bronztükröt, Napisten korongját hozták.

Az emberek babonás félelemmel, legyökerezett lábbal álltak és bámulták a közeledőket. A csapat közepén zömök, fehér ló nyargalt. Hátán büszke fejtartással egyenesen ült egy fekete hajzuhatagú, kipirult arcú, sohasem látott szép lány. Felső testéről lehullt és elveszett a rejtő fátyol. Födetlen, gömbölyű karját, mezítelen nyakát és a finom ing alól átsejlő, rezgő mellét most mindenki megpillanthatta. Rózsabimbója most nem a vágatótól, hanem a félelemtől reszketett. Szemében sötéten ült a halálra szántság, és az élet megvetése.

Ruháját apó, kerek aranylemezek díszítették. Nyakában az aranyláncon patkó- és edény alakú függők fityegtek. Csuklóját kígyófejú, vastag aranykarika övezte. Homlokán aranyfoglalatban egyetlen, hatalmas drágakő csillogott. A könnyű szöttes alól elővillant fedetlen, fehér lába. Karcsú bokáit számtalan, apró gyöngyből fűzött, többsoros koszorú díszítette.

Az elöl haladó papnók rákiáltottak az emberekre:

— Földre!

Mindenki a porba vetette magát. Az egyik öregember a ruháját tépve jajgatni kezdett:

— Itt jön minden törzsek Anyja, az öreg Parka asszonya, Napisten várandós felesége!

— Takarjátok el a szemeteket! — mordult rájuk az egyik harcos kísérő.

A falubeliek arcukat a kezükbe temették. Az öreg tovább jajgatott:

— Hová viszed egünkről méhedbe zárva a Nap fényességét? Ha elrejtéd előlünk, ha elveszted magzatod, örök sötétségben marad néped.

— Meneküljetekek!! — ordította a tovarohanó csapat.

— Minek? Elvesztünk. — suttozták az emberek.

— Fájdalmukból és megdöbbenésükből még magukhoz sem tértek, amikor az egyik lóhalálában érkező őrszem így kiáltott:

— Itt vannak! Lovasaik minden tavat átúsztatnak, és valamennyi mezőt végigkutatják.

Akit elkapnak, vízbe fojtanak, a parton lévőket pedig lekaszabolják.

A falu széléről már látszottak az első lovasok. A látvány olyan szokatlan és rémületes volt, hogy az emberek elhallgattak. Tagjaik megbénultak.

A település felé harci szekerek közeledtek, és rajtuk fegyveresek álltak. A napfény magasba emelt dárdákon csillogott. Mögöttük katonák jöttek zárt, sűrű sorokban, megszámlálhatatlan sokan. Óriás láncként nyúltak el kelet felé, feltartóztatlanul. A lovasok feszesen ültek és szorosan tartották ugrándoató állataikat.

Kerek zörögtek, paták kopogtak, vérték kongtak és lábak tompa dobbanásai riasztották föl a pusztát, de az emberek némán meneteltek. Nem kiabáltak, nem üvöltöztek, mint, ahogy Abiéta népe tette, ha rajtaütött az ellenségen. Ez a némaság mégis jobban fenyegetett, mint a hangoskodás.

Abiéta kihozta lakógödreből a szablyáját, amit már évek óta nem használt, és felkötötte. A kocsik a falu végén elérték az első kunyhókat. A katonák le sem szálltak. A kerekek összedöntötték a sárból, nádból, fából tákolt viskókat, és a lábak recsegve, ropogva betaposták a földbe. Fáradtság, öröm, keserűség dőlt a porba. Lovak nyerítettek, egy-egy harci mén kitátott szája villant el Abiéta előtt, és fülébe a pusztulás lármája úgy sikoltott, mint az őrlőkő hangja, mikor már a kövek között minden szem szétesett és kihullt, csak a két kő marta, dörzsölte egymást. Az eddigi összes csatározás játéknak tűnt előtte. A sors most hozta a legszörnyűbb csapását.

A katonák utolérték a fegyvertelen embereket és lekaszabolták. Abiétában szemvillanásnyi idő alatt fölmerültek az eltűnő gyötrelmes évek, mint, ahogy az egyre sűrűbb párába burkolódzó tóban még föl-fölbukkannaka kiálló zombékok. Anya lett és harcos, fiakat szült és csatározott. Sárban aludt és sorra elvesztette azokat, akiket legjobban szeretett. Egész életét elpredálta a fegyverforgatás és, amikor harcai során végre eljutott odáig, hogy kiverekedte a saját békéjét, most egy csapásra semmibe veszi és szétzúzza ez a szörnyeteg erő. Olyan falba ütközött, ami az ő erejével legyőzhetetlennek bizonyult. Pillanatra elfogta a rettegés és a kétségbeesés, mint kezdő vérkeresztse idején, amikor először nézett szembe a halállal. Harcos szívében gyűlölet ébredt a pusztítás iránt. Lassan kihúzta hüvelyéből a szablyát, megcsillogtatta a napba, és maga előtt a magasba emelte.

„Minden háború kegyetlen és igazságtalan” — gondolta. — Küzdeni kell ellene.”

Egyedül állt, törzsének utolsó embereként, kivont, fenyegető fegyverrel, a római légióval szemben. A katonák jöttek tovább, de ügyet sem vetettek rá. Félrelökdösték, dárdájuk hegyével bökdösték és elől a csípőjéig megemelték a ruhája alját. Egy halni készülő harcos számára ez a semmibebevés és megalázás volt a legszörnyűbb megtorlás. Hadonászni kezdett feléjük. Végül megunhatták, mert egy lovas ugratott melléje, és egyetlen vágással széthasította a fejét.

Amit a sámán és a törzse nem tudott végrehajtani, az utolsó szertartást elvégezték a tovatrappoló lópaták.

*

Reggel, amint a munkások megérkeztek, a régész rögtön kiadta a parancsot:

— Kezdjék betemetni a gödröket — majd Klárához fordult. — Mi még befejezzük a tegnapi délután föltárt két sír leleteinek fölszedését.

Valamennyien munkához láttak. Csomagolópapírokba rakták a csontokat. Külön zacskóba kerültek a fémleletek és a gyöngyök, pontosan megszámozva. Klára nézegette a szétvert koponya darabjait.

— Azok, akik itt éltek előttünk, szerencsétlen nép lehetett. Az előkerülő sírok mind azt bizonyítják, hogy állandóan háborúztak. Talán a csatározásokban fogytak el.

— Mit sajnál rajtuk? — kérdezte a régész. — Ők keresték maguknak a bajt. Különben, minden népet sajnálhatna, hiszen hol élnek olyan emberek, akik még sohasem keveredtek háborúba?

Elővette a táskarádióját és bekapcsolta. Hamarosan zenét talált és fölerősítette.

— Klára, szereti ezt a zenét: „Youaremydestiny...”

— Köszönöm a bókot, tanár úr. Élvezi ezt a muzsikát?

— Óh, ha nem szereti, rögtön keresek másikat. Valami frisset, nem ilyen ódivatút. Talán még táncra is perdülnek ezek az öreg csontok. Jó, mi? Képzelve el, ahogy vonaglani kezdenek és térdüket ütögetik a csontvázak, mint valami középkori haláltáncban.

— Az ember most is haláltáncát járja. Kár ezért a holtakat fölidézni.

— Hagyjuk a bölcselkedést. Figyelje csak ezt a számot, a „My fair lady”-ből...

— Elhallgatott. A dallamok ott botladoztak, tekeregtek a sírok között. A régész rágyújtott és segített Klárinak a csomagolásnál.

— A háború az emberi természet ösztönös, öröklött és természetes velejárója — folytatta a régész az előbbi elmefuttatását.

— Állati tulajdonsága! Nem tudok semmi emberit fölfedezni benne. Nézze meg a csontokon ezeket a szörnyű kardcsapásokat, buzogányütéseket és dárdaszúrásokat.

— Az állat nem visel módszeres háborút. Magányosan, vagy falkába verődve elpusztítja néhány társát, hogy fehérjeéhségét csillapítsa. Mit gondol, kisasszony, az ember éhen halt volna országaiban, ha nem zúdítja ránk például a két világháborút? Az ember nem tud meglenni háborúskodás és öldöklés nélkül. Ne csak a pusztítást keresse ebben. A háború különös népmozgalom, „népvándorlás”, nyereszkesedés és hatalomvágy. A tudományok mégis köszönhetik neki a továbbfejlődésüket. Miattuk meggyorsul a gazdasági és kereskedelmi élet. Természetes féken tartója a túlbujázó népszaporulatnak. A pusztítása pedig emlékeztet bennünket, hogy szüntelen újjáépítsünk, hogy újat és egyre jobbat alkossunk! Ahogy a haditechnikában megjelenik egy találmány, rövidesen békés célokra, a polgári életben is hasznosításra kerül.

— Az emberiség gondjait nemcsak véres úton lehet megoldani.

— Miféle más kiutat talál, Klára?

— Például tárgyalásokkal és megegyezésekkel. De miért gondolja, hogy a háború gyökerei az ember lelkéből fakadnak?

— „Lelkéből”? Költői, mint minden nő. A háborúzás az emberré válással kezdődött, vagy még előbb. Amióta kezünkben ágat tudunk tartani, verekszünk vele. Életre-halálra. Ez az igazság. Higgye el, én is jobban szeretnék végelgyengülésben meghalni, mint esetleg szétlőtt tagokkal. De mit tehetek ellene?

— Az ember nemcsak ezzel az egy rossz tulajdonsággal rendelkezik. A történelem folyamán a többi ellen harcolt, szégyellte, és nem akarta megtartani. A hadviselésről nyugodtan lemondhatunk. Nem kell attól félni, hogy harc nélkül maradunk. Kultúrtörténelmünk alig több, mint néhány ezer éves. Van, aki a túlvilági hit megszületését, mások az első barlangi ábrázolásokat tekintik mérföldkönek, de legtöbben az írás megjelenésére szavaznak. Az ember lelkialkatának nemesítésére még nem vívta meg belső háborúját! Az emberi természet fiatal és változtatható. Formálni kell!

— Bocsájtson meg, kisasszony, de olyan badarságokat beszél, hogy ha itt, bármelyik képzetlen munkásomat megkérdezem, értelmesebben hozzászól e témához. Igaz, Mihály?

— Mit tud maga, tanár úr? Föltúrja a csontokat és belőlük megpróbál következtetni valami eseményre, vagy körülményre. Modern sámán csupán, aki összetöri, vagy összerakja a koponyákat tudománya szerint. Fölbolygatja a nyugvó tetemeket, de nem érti a sorsukat. Az emberi lélek kutatásában és megértésében a sírok szintjénél is mélyebbre kell hajolni.

Hódmezővásárhely. 1966. november 15.

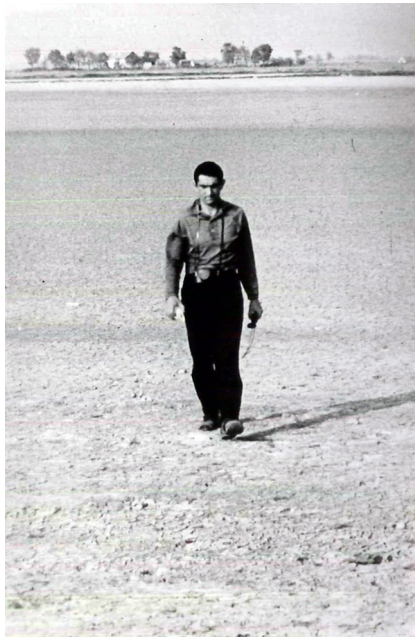
*

UTÓSZÓ

Akkoriban, amikor ezt a kisregényt írtam, a vásárhelyi Nagy Szigetben számomra ismeretlen, nem vásárhelyi illetőségű régész végzett népvándorlás kori ásatást. Miután kisgyermek korom óta vonzódtam a történelemben előttünk élő kultúrák iránt, a helyszínre mentem érdeklődni. Megszoktam, hogy az ott dolgozó szakemberek kedvesen fogadnak, gyorsan összebarátkozunk, amikor érzékelik, hogy nem kincsvadász, vagy amatőr régészkedő, jöttment érkezett, hanem egy őszinte érdeklődést mutató polgár. Most is így vélekedtem, hiszen az ott dolgozó régész legfőljebb néhány évvel lehetett nálam idősebb.

Az ismerkedés nem így történt. Nem is volt hajlandó velem szóba állni, hanem az ott dolgozó, a diktálását lejegyző nőnek hangosan mondta, hogy értsek belőle, nincs semmi szükség a kíváncsiskodókra. Felfogtam óhaját és szomorúan eltávoztam. Ennek a kisregénynek ez a nagyképű, másokat lenéző, egyedi esetként jelentkező ember vált a régésszereplőjévé.

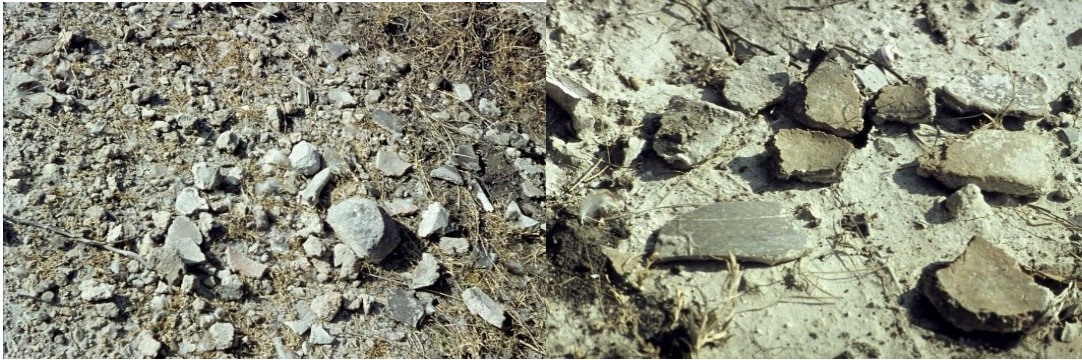
A vásárhelyi Pusztával az ismeretségem valamikor 19-20 éves koromban következett be. Ennek ezen utószó írása idején legalább 53 éve. A Pusztával való első találkozásom mindjárt mély nyomokat hagyott bennem, és iránta meghatározta az egész további elkötelezettségemet.

A Fehér-tó kiszáradt medrében, 1960 körül.
(A fotót Erdős Péter festőművész készítette.)

Már korábban ismertem dr. Galyasi Miklóst, a Tornyai János Múzeum igazgatóját, akinek a lakásába bejáratos voltam. Itt ismerkedtem meg dr. Sterbetz István ornitológussal, a Madártani Intézet igazgatójával, aki vásárhelyi útjain rendszeresen járt a Pusztára is, és ott többször találkoztam vele. Neki köszönhető, hogy a Pusztá jelentős részét természetvédelmi területté nyilvánították. Ő hívta föl a figyelmemet arra, hogy a Fehér-tó aszályos nyarakon kiszáradt medrében, a Ficsér-úti oldalánál, ahol a víz hullámozása során szakadozik a part, olykor egész sírok omlanak be. Meg is mutatta azokat a cserépdarabokat, amelyek előkerültek, és gyakran láthatók voltak, de megtiltotta, hogy azokat bárki összeszedje. Azt

vallotta, hogy ezek hozzátartoznak a természetes környezethez, amelyet embernek nem szabad háborgatnia. Intelmét máig betartottam, de két fölvételt mégis készítettem e leletekről:

Az én pusztai gyűjtőútjaim a népi életmód kutatásával teltek. Akkor volt a második szövetkezetbe terelés időszaka, amikor az évszázados, hagyományos magán parasztgazdálkodásról, a közösségi munkára kellett áttérni. Nagyon sok egyéni és családi tragédiával találkoztam. Megindult a szintén kikényszerített tanyapusztítás, amelynek során a „voodoo”-halállal is szembesültem, amelyről tanulmányt írtam.¹

Mónus János a romos tanyája előtt, a Fehér-tó partján voodoozott

Ismert embereket veszítettem el, akikkel közben barátságba keveredtem, és nem kellett nagy fantázia hozzá, hogy a Pusztán szüntelenül járó szél, és az általa mozgatott nádasok zúgásában ezeknek az eltűnt embereknek a sóhajait és üzeneteit véljem hallani. Egészen odáig jutottam, hogy elképzeltem azokat a jazyg² harcosokat is, akik a Fehér-tó partján két évezreddel korábban éltek-haltak, és már szinte beszélgetni tudtam velük.

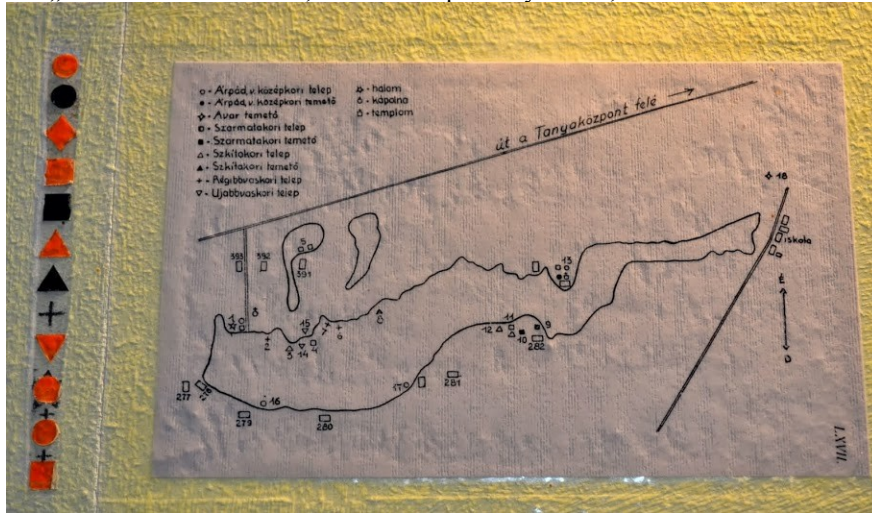
**„... S mily bősz a jazyg törzs...,
Lelkükben csak az íj meg a nyíl van, telve a puzdra,
messzire eljutván futnak a gyors paripák;
azt mondják, jól túrik az éhséget meg a szomjat,**

¹ Szentí T.: „Kutyahűség” In: A gyógyítás világa. Medicina Könyvkiadó, Budapest. 1980. 455-461 Szentí T.: „Közösség által kiváltott halál, vagy belső készletéből feladott élet, illetve különféle voodoo-jellegű halálnemek. II. rész.” In: Kharón. Thanatológiai Szemle. II. évf. 3. sz. 1998/ösz. „7. Idős gazdák voodoo-halála századunk közepén.” 63-83. old. (Itt jegyzem meg, hogy az eredeti közleményben tévedésből a voodoo szavat „woodoo”-nak írták. Nekem, mint szerzőnek jogom és kötelességem a helyreigazítás.)

² A jazyg szó helyesírása a jazyg régi formáról megváltozott. Jegyzékben az eredeti, régies írást követnem kellett.

és ha az ellenség jönne, vizet se talál.”

(Ovidius: „Levelek Pontusból” 79, 85-88. Európa Könyvkiadó, 1991. Kartal Zsuzsa fordítása)

A Körös-Maros Nemzeti Park Kardoskút-Pusztaközpontban lévő tájmúzeumának falán lévő Fehér-tó térképe, az itt talált népek hagyatékát jelzik, tele jazig-szarmata teleppel és temetővel

Írásomban segített még, hogy 1966-ban megjelent a szegvári születésű Bartucz Lajos szegedi antropológus professzor háromkötetes, kiváló szakkönyve, amelyben többek között a vásárhelyi Fehér-tó parti jazig-szarmata sírleleteket mutatta be.³ Ezt a föltárást dr. Párducz Mihály végezte.⁴ Ahogy elolvastam a csontleletek ismertetését, fantáziámban azok hús-vér, eleven emberekké változtak. Megmozdultak, beszélni kezdtek. Az akkoriban elérhető szarmata föltárásokról szóló régészeti tanulmányokat elolvassva, róluk kialakult bennem az itt olvasható történet, de bajban voltam még a személynevekkel. Ezután döntöttem úgy, hogy Szeremlei Samunak a vásárhelyi történeti monográfiájában talált alföldi szarmata helységneveket használom föl a személyek nevesítésére. Hangzásuk számomra azonosult a különböző szereplők tulajdonságaival, és nem lehetetlen, hogy némelyek valóban korabeli személyneveket őriztek, ahogy máig vannak ily módon adott magyar helységneveink is.⁵

³ Dr. Bartucz L.: „A praehistorikus trepanáció és orvostörténeti vonatkozású sírleletek III. kötete” Orvostörténeti Könyvek. Az országos Orvostörténeti Könyvtár Kiadványa, Budapest, 1966. In: „3. Római kor. Jazyg-szarmata temetők leletei. Palaeopathologiai és orvostörténeti vonatkozású leletek a magyarországi jazyg-szarmata korból.” [Párducz M. 1948 és 1952.] 285-302. old.

⁴ A szarmatákról megjelent monográfiában, a dr. Vörös Gabriella tanulmányában, több helyen említi Párducz Mihály szarmata ásatásait is: Jazygok, Roxolánok, Alánok. Szarmaták az Alföldön. Gyulai Katalógusok 6. Gyula. Erkel Ferenc Múzeum—Dürer terem, 1998. december 11. — 1999. november 14. Szeged. Móra Ferenc Múzeum. 1999. november 26. - 2000. március 15. Gyula, 1998. In: **12.** Párducz 1931., 1941., 1944., 1950., **34.** Párducz 1938. 101-106., 117-118., 4. a-b., **35.** Párducz 1952. 39-42., **36.** Párducz 1949. 85-90., **67.** Párducz 1938. 110., **77.** Párducz 1938. 103., 117.

⁵ Szeremlei S.: „Hód-Mező-Vásárhely története I.” A barbárság kora. Hódmezővásárhely, 1900. In: 5. A jazygok vagy jászok korszaka. 266-280. old. (A 266. oldalon található a jazig városnevek felsorolása, kivétel a Partiskon, mely a Tisza római neve volt. Lásd az utolsó végén.)

Szerencsémre Párducz Mihálynak szoros vásárhelyi kötődése volt. Az akkor még épségben meglévő Kaszap utcai, régi polgári villák és gazdaházak egyikében lakott az a kedves hölgy, akit feleségül vett, és családlátogatás során többször visszatértek városunkba. Az egyik ilyen alkalommal elvittem hozzá a kéziratomat lektorálni. A Pusztá összes madarát meg lehetett volna velem fogatni, amikor néhány nap múlva átvettem az elolvasott kisregényt, és a régész professzor azt mondta, hogy nem tud mit javítani benne. Amit megfogalmaztam, tény- és tárgyyszerű, a történetiségbe is beleférnek az alkotói szabadság adta leírások — hiszen, akár így is adódhattak volna —, nyugodtan közölhetem.

Erre ekkor még mindig nem került sor. Ismét évek teltek, amikor Rózsa Gábor szeged-szentesi mérnök-muzeológussal és feleségével megismerkedtem, majd barátság alakult ki köztünk. Nejének, dr. Vörös Gabriella egyetemi docensnek, az egyik legfőbb kutatási területe éppen a szarmatakor volt. Háborúellenes kéziratomat neki is odaadtam. Tartalmáról hasonlóan vélekedett, mint Párducz Mihály.

A kiadására egyelőre akkor sem gondolhattam. Így maradt ez későbbi időre, de tőkeerőm nélkül, majd elektronikus megjelenési formában jelentethetem meg.

Hódmezővásárhely, 2013. szeptember 11.
Szenti Tibor

